

ಅಧ್ಯಾಯ-೩ ಜನತೆ

ಪೀಠಿಕೆ : ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಾಯವ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಈ ತಾಲೂಕಿನ ಬಹುಪಾಲು ಪ್ರದೇಶವು ಬಯಲು ಸೀಮೆಯಾಗಿದ್ದು, ಕಾವೇರಿ ನದಿಯಿಂದಾಗಿ, ತಾಲೂಕಿನ ಕೃಷಿಯು ಬಹು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇತರೆಡೆಗಳಂತೆ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಜನರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಕೃಷಿ ಪ್ರಧಾನ ಕಸುಬಾಗಿದೆ. ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ವಿವಿಧ ಜಾತಿ-ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜನತೆ ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಬಂದಿರುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕಸುಬನ್ನೇ ಜೀವನೋಪಾಯಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಲಭ್ಯವಿರುವ ಶಿಕ್ಷಣ ಸೌಲಭ್ಯ ಹಾಗೂ ಸರ್ಕಾರದ ಮೀಸಲಾತಿ ನಿಯಮಗಳಿಂದಾಗಿ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಅವಕಾಶ ಲಭಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ, ಕೆಳವರ್ಗದವರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ದೊರೆತ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ, ಇಂದು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಆರ್ಥಿಕ ಬದಲಾವಣೆಗಳುಂಟಾಗಿದೆ. ಜಾತಿಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳು ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಡಿಲಗೊಂಡಿದ್ದು, ಅದನ್ನು ದೈನಂದಿನ ಬದುಕಿನಲ್ಲೂ ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ-ಧಾರ್ಮಿಕ ಸೌಹಾರ್ದತೆಯು ಎಂದಿನಂತೆ ಮುಂದುವರಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಜಾತ್ರೆ ಊರಹಬ್ಬಗಳು ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ವಿವಿಧ ಜಾತಿ, ಸಮುದಾಯಗಳ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಡುವುದು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

ಜನಸಂಖ್ಯೆ : ಸಂಸ್ಥಾನದ ಸರ್ಕಾರವು ಅನುಸರಿಸಿದ ಖಾನೇಸುಮಾರಿ ಅಂದಾಜಿನಂತೆ ತಾಲೂಕಿನ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯು ೧೮೫೩-೫೪ರಲ್ಲಿ ೩೭,೯೭೮ ಇದ್ದು, ಮುಂದೆ ೧೮೭೧ರಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಮೊದಲ ಅಧಿಕೃತ ಜನಗಣತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ೬೬,೨೭೦ಕ್ಕೆ ಏರಿತು ೧೮೮೧ರಲ್ಲಿ ೬೧,೩೫೮ಕ್ಕೆ ಇಳಿಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ೧೮೭೬ರಲ್ಲಿ ಭೀಕರ ಬರಗಾಲ ಕಾರಣವಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ೧೮೯೧ರಲ್ಲಿ ಇದು ಮತ್ತೆ ೭೪,೨೬೨ಕ್ಕೆ ಏರಿತು. ಮುಂದೆ ೧೯೬೧ರಲ್ಲಿ ೧,೩೨,೫೨೫ಕ್ಕೆ ಏರಿ, ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ ಅದು ೧,೫೮,೮೪೫ ತಲುಪಿತ್ತು. ಮುಂದೆ ೧೯೮೧ರಲ್ಲಿ ೧,೮೩,೮೧೮ಕ್ಕೆ ಏರಿತು ಮೂಲಕ ಎರಡು ಲಕ್ಷದ ಗಡಿ ಮತ್ತು ಜನಸಂಖ್ಯಾ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿತು. ಇದು ೧೯೯೧ರಲ್ಲಿ ೨,೧೭,೭೭೦ಕ್ಕೆ ಏರಿತು ಮೂಲಕ

ಎರಡು ಲಕ್ಷದ ಗಡಿ ದಾಟಿತು. (ಶೇ. ೧೮.೨೬ದಶ) ೨೦೦೧ರಲ್ಲಿ ೨,೩೯,೧೯೯ಕ್ಕೆ ಏರಿತು. ಕಳೆದ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಜನಸಂಖ್ಯಾ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಶೇ. ೭.೭೭ಕ್ಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಂಡಿತ್ತು. ೨೦೧೦ರ ವೇಳೆಗೆ ತಾಲೂಕಿನ ಸಂಭವನೀಯ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯು ೨,೬೯,೫೦೦ಕ್ಕೆ ಏರುವುದೆಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿತ್ತು.

ಜನಸಾಂದ್ರತೆ : ತಾಲೂಕಿನ ಜನಸಾಂದ್ರತೆಯು ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ ೨೬೪೮ಗಿದ್ದು ೧೯೮೧ರಲ್ಲಿ ೩೦೪೮ಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಗೊಂಡಿತು. ಇದು ೧೯೯೧ರಲ್ಲಿ ೩೫೯೮ಕ್ಕೆ, ೨೦೦೧ರ ಗಣತಿ ನಂತರ ೪೦೧೮ಕ್ಕೆ ಏರುವ ಮೂಲಕ, ಜಿಲ್ಲೆಯ ಸರಾಸರಿ ಜನಸಾಂದ್ರತಾ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ (೩೮೫) ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು.

ಮನೆಗಳು ಹಾಗೂ ಕುಟುಂಬಗಳು : ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೧೯೮೧ರ ಜನಗಣತಿಯಂತೆ ಇದ್ದ ೨೧,೬೩೧ (೧೮,೯೦೦ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೨,೭೩೧ ನಗರ) ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ೨೮,೦೩೫ (೨೫,೨೧೬ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೨,೮೧೯ ನಗರ) ಕುಟುಂಬಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅದೇ ೧೯೯೧ರ ಜನಗಣತಿಯಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ೩೧,೯೭೬ (೨೮,೬೦೦ ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಹಾಗೂ ೩,೩೭೬ ನಗರದ) ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ೩೨,೭೩೨ (೨೯,೩೨೦ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೩,೪೧೨ ನಗರ) ಕುಟುಂಬಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಅದೇ ೨೦೦೧ರ ವೇಳೆಗೆ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ (ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ನಗರ) ವಿವಿಧ ಕುಟುಂಬಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದವು.

ಸಾಂಸ್ಥಿಕ ಜನಸಂಖ್ಯೆ : ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ನಿಲಯ, ವಸತಿಗೃಹ, ಜೈಲು, ಆಸ್ಪತ್ರೆ, ವೃದ್ಧಾಶ್ರಮ, ಅನಾಥಾಶ್ರಮ ಮಠ, ಮುಂತಾದ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿರುವವರನ್ನು ಸಾಂಸ್ಥಿಕ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಅದರಂತೆ ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ೧೪೮ (೧೧೦ ಗ್ರಾಮೀಣ, ೩೮ ನಗರ) ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ೫೧೧ (೨೨೦ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೨೯೧ ನಗರ) ಪುರುಷರು ಹಾಗೂ ೨೧೬ (೧೩೮ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೭೮ ನಗರ) ಮಹಿಳೆಯರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದೇ ೧೯೮೧ರಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ೪೬ (೨೫ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೨೧ ನಗರ) ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ೬೨೫ (೨೮೧ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೩೪೪ ನಗರ) ಪುರುಷರು ಹಾಗೂ ಮಹಿಳೆಯರು (೫೮ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೩೨ ನಗರ) ಆಶ್ರಯ ಪಡೆದಿದ್ದರು.

ವಸತಿಹೀನರು : ವಾಸದ ಮನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರದ ಇವರು ಗುಡಿ, ಗುಂಡಾರ, ರಸ್ತೆ ಬದಿ ಮುಂತಾದೆಡೆ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಭಿಕ್ಷುಕರು ಇಲ್ಲವೇ ತಿರುಕರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ ಈ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ೧೦೮ (೮೯ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೧೯ ನಗರ) ಕುಟುಂಬಗಳಿದ್ದು, ೧೩೬ (೧೧೧ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೨೫ ನಗರ) ಪುರುಷರನ್ನೂ ೧೦೩(೯೨ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೧೧ ನಗರ) ಮಹಿಳೆಯರನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದವು. ಅದೇ ೧೯೮೧ರಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ೧೦೯ (೯೬ ಗ್ರಾಮೀಣ

ಹಾಗೂ ೧೩ನಗರ) ಕುಟುಂಬಗಳಲ್ಲಿ ೨೫೦ (೨೧೭ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೩೩ ನಗರ) ಪುರುಷರು ಹಾಗೂ ೧೯೫ (೧೬೦ ಗ್ರಾಮೀಣ ೩೫ ನಗರ) ಮಹಿಳೆಯರು ಇದ್ದರು. ೨೦೦೧ರ ಗಣತಿಯ ವೇಳೆಗೆ ಈ ವರ್ಗದವರ ಸ್ಥಿತಿ ಸುಧಾರಿಸಿತ್ತು.

ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷ ಪ್ರಮಾಣ : ಪ್ರತಿ ೧೦೦೦ ಪುರುಷರಿಗೆ ಇರುವ ಮಹಿಳೆಯರ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ-ಪುರುಷ ಪ್ರಮಾಣವು ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ ೯೫೬.೩೩ (೯೫೮.೭೦ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೯೩೪.೪೭ ನಗರ) ಇತ್ತು. ಇದು ೧೯೮೧ರಲ್ಲಿ ೯೬೨.೧೭ (೯೬೭.೧೧ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೯೨೯.೪೧) ಕ್ಷೇರಿದರೂ, ಜಿಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣವಾದ ೯೫೦.೬೨ (೯೫೫.೭೯ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೯೩೭.೦೫ ನಗರ) ಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಇತ್ತು. ಇದು ೧೯೯೧ರಲ್ಲಿ ೯೬೯ ಕ್ಕೂ ೨೦೦೧ರಲ್ಲಿ ೯೮೫ಕ್ಕೂ ಏರಿತು. ಆದರೆ ಜಿಲ್ಲಾ ಪ್ರಮಾಣ (೯೬೪) ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಮಾಣ (೯೬೫)ಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿತ್ತು.

ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನಸಂಖ್ಯೆ : ತಾಲೂಕಿನ ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ೧೯೬೧ರಲ್ಲಿ ೧,೧೧,೫೦೭ ಮಂದಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ ೧,೪೩,೪೯೩ ಕ್ಷೇರಿತು. ೧೯೮೧ರಲ್ಲಿ ೧,೬೪,೯೫೮ ಜನರು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದು, ೧೯೯೧ರಲ್ಲಿ ಇದು ೧,೯೧,೨೩೬ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ತಾಲೂಕಿನ ಗ್ರಾಮೀಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ೧೭೮ (೧೫೬ ವಸತಿ ಹಾಗೂ ೨೨ ನಿರ್ವಸತಿ)ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ೨೦೦೧ರ ಜನಗಣತಿಯಂತೆ ೨,೦೮,೫೬೬ ಜನರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು, ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದ ಗ್ರಾಮೀಣ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ದಶವಾರ್ಷಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯು ೧೯೯೧-೨೦೦೧ರ ದಶಕದಲ್ಲಿ ಶೇ. ೫ರಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಹೆಚ್ಚಳಗೊಂಡಿತ್ತು.

ಪಟ್ಟಣ ಜನಸಂಖ್ಯೆ : ತಾಲೂಕಿನ ಒಟ್ಟು ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಣ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಮಾಣವು ೧೯೬೧ರಲ್ಲಿ ೨೧,೦೧೮ ಇದ್ದರೆ, ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ ೧೫,೩೫೨ ಇದ್ದು ಮುಂದೆ ೧೯೮೧ರಲ್ಲಿ ೧೮,೮೬೦ ಆಗಿತ್ತು. ೧೯೯೧ರ ವೇಳೆಗೆ ಇದು ೨೬,೦೮೪ಕ್ಕೆ ಏರಿತು. ಅದೇ ೨೦೦೧ರ ಗಣತಿಯನ್ವಯ ತಾಲೂಕಿನ ಒಟ್ಟು ಪಟ್ಟಣ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯು ೩೦,೬೩೩ಕ್ಕೆ ಏರಿತು.

ಅಂಗವಿಕಲರು : ಅಂಗವಿಕಲ ಜನರ ಗಣತಿಯನ್ನು ೧೯೩೧ರವರೆಗೆ ನಡೆಸಲಾಯಿತಾದರೂ ೧೯೪೧ರಲ್ಲಿ ಕೈಬಿಡಲಾಯಿತು. ಆದರೆ ಮುಂದೆ ೧೯೮೧ರಿಂದ ಅದನ್ನು ಪುನರಾರಂಭಿಸಲಾಯಿತು. ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಕುರುಡರು - ಕಿವುಡರು - ಕುಂಟರನ್ನು ಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಅದರಂತೆ ೧೯೮೧ರಲ್ಲಿ ೯೦ ಕುರುಡರು, ೯೨ ಕಿವುಡರು ಹಾಗೂ ೮೮ ಅಂಗವಿಕಲರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದರು. ಅಂಗವಿಕಲರಿಗಾಗಿ ಸರ್ಕಾರ ನೀಡುವ ಮಾಸಿಕ ೫೦ ರೂ.ಗಳ ವೇತನವನ್ನು ೧೯೮೭ರ ವೇಳೆಗೆ ತಾಲೂಕಿನ ೧೨೪೫ ಅಂಗವಿಕಲರು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ೨೦೦೧ರ ಜನಗಣತಿಯಂತೆ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಗವಿಹೀನರಿದ್ದರು. ೨೦೦೯ರ ಮಾರ್ಚ್ ಅಂತ್ಯಕ್ಕೆ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೩೫೩೦ ಮಂದಿ

ಅಂಗವಿಕಲರಿಗೆ ಮಾಸಾಶನ ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ರೂ. ೪೦೦/- ಮಾಸಿಕ ವೇತನ ನೀಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಅಂಗವಿಕಲತೆಯು ಶೇ. ೭೫ಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದಲ್ಲಿ ರೂ. ೧,೦೦೦/- ಮಾಸಿಕ ವೇತನವನ್ನು ೦೧.೦೪.೨೦೦೯ರಿಂದ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿ : ಸಂವಿಧಾನದ ೩೪೧ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದನ್ವಯ ಆದಿ ಕರ್ನಾಟಕ, ಆದಿಧ್ರಾವಿಡ, ಬೋವಿ, ಮಾದಿಗ, ಮೋಚಿ, ಹೊಲೆಯ ಕೊರಮ, ಲಮಾಣಿ, ಹಂದಿ ಜೋಗಿ, ಜಾಂಬವ, ಚಮ್ಮಾರ, ಮಾದರ, ಮುಂತಾದವನ್ನು ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿಯವರೆಂದು ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆ ಪ್ರಕಾರ ೧೯೭೧ರಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಜಾತಿಯ ೨೦,೬೪೩ (೧೮,೪೮೬ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೨,೧೫೭ ಪಟ್ಟಣ) ಜನರಿದ್ದರು. ಅದೇ ೨೦೦೧ರ ಗಣತಿಯನ್ವಯ ಇವರ ಒಟ್ಟು ಜನಸಂಖ್ಯೆಯು ೩೪,೮೮೧ಕ್ಕೆ (೩೦,೪೭೪ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ೪,೪೦೭ ಪಟ್ಟಣ) ಏರಿತು.

ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡ : ಸಂವಿಧಾನದ ೩೪೨ನೆಯ ಪರಿಚ್ಛೇದದನ್ವಯ ಹಕ್ಕಿಪಿಕ್ಕಿ, ಇರುಳಿಗ, ಜೇನುಕುರುಬ, ಕಾಡುಕುರುಬ, ಕೊಂಡಕಾಪು, ಗೌಡಲು, ಡೋಲಿಗ, ಕೊರಗ, ಕಣಿಯ, ಕುರುಮ ಮುಂತಾದ ಬುಡಕಟ್ಟಿನ ಜನರನ್ನು ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡದವರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆ ಪ್ರಕಾರ ೧೯೭೧ರ ಜನಗಣತಿಯಂತೆ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ೯೪೬೬ ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಮಂದಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟ ಪಂಗಡಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜನರಿದ್ದರು. ಅದೇ ೨೦೦೧ರ ಗಣತಿಯಂತೆ ಈ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರಿದ ಒಟ್ಟು ಜನಸಂಖ್ಯೆಯು ೧೫,೬೦೦ (೧೩,೯೫೫ ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಹಾಗೂ ೧,೬೪೫ ನಗರ) ಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಳಗೊಂಡಿತು.

ಭಾಷೆಗಳು : ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಭಾಷೆಗಳನ್ನು ಮಾತೃಭಾಷೆಯನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಜನರಿದ್ದಾರೆ. ೧೯೭೧ರ ಜನಗಣತಿಯಂತೆ ತಾಲೂಕಿನ ಒಟ್ಟು ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ (೧,೫೮,೮೪೫) ೧,೪೬,೬೪೫ ಜನ ಕನ್ನಡ ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು ೬೨೨ ಮಂದಿ ಉರ್ದು ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು, ೨೧೮೦ ಜನ ತೆಲುಗು ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು, ೧೮೧೦ ಮಂದಿ ಮರಾಠಿ ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು ಹಾಗೂ ೧೩೯ ಜನ ತುಳುಮಾತೃಭಾಷಿಕರು ಇದ್ದರು. ಆಗ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕು ಆರನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು. ಅದೇ ೨೦೦೧ರ ಜನಗಣತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ೨,೨೧,೪೨೧ ಕನ್ನಡ ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು, ೯೯೮೭ ಉರ್ದು ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು, ೩೩೪೯ ತೆಲುಗು ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು, ೯೭೯ ತಮಿಳು ಮಾತೃ ಭಾಷಿಕರು, ೪೧೦ ಮಂದಿ ಹಿಂದಿ ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು ೨೧೮೦ ಮರಾಠಿ ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು, ೩೯೪ ಮಂದಿ ಕೊಡವ ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು, ೨೭೭ ಮಂದಿ ಮಲೆಯಾಳಿ ಭಾಷಿಕರು, ೧೦ ಮಂದಿ ಒರಿಯಾ ಭಾಷಿಕರು, ೧೦೫ ತುಳು ಮಾತೃಭಾಷಿಕರು ಹಾಗೂ ಇತರೆ ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡುವ ೧೨ ಜನರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದರು.

ಧರ್ಮಗಳು

ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ, ಜೈನ, ಇಸ್ಲಾಂ ಹಾಗೂ ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಾವಲಂಬಿಗಳು ಬಹು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಸಾಮರಸ್ಯದಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನೆರಡು ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದರೆ, ಇಸ್ಲಾಂ ಹಾಗೂ ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಗಳು ಮಧ್ಯಯುಗದಲ್ಲಿ ತಾಲೂಕನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದಾಗಿವೆ. ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮಾವಲಂಬಿಗಳೇ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ನಂತರದ ಸ್ಥಾನ ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮದ್ದಾಗಿದ್ದು, ಮುಸ್ಲಿಮರು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಗರಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಜೈನ ಹಾಗೂ ಕ್ರೈಸ್ತ ಧರ್ಮಾವಲಂಬಿಗಳು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ೧೯೮೧ರ ಜನಗಣತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ತಾಲೂಕಿನ ಒಟ್ಟು ಜನಸಂಖ್ಯೆ (೧,೮೩,೮೧೮) ಯಲ್ಲಿ ೧,೩೪,೬೬೨ ಜನ ಹಿಂದೂಗಳು ೨,೬೬೬ ಮಂದಿ ಮುಸ್ಲಿಮರು, ೬೬೨ ಮಂದಿ ಕ್ರೈಸ್ತರು, ೮೦೦ ಮಂದಿ ಜೈನರು ೨೨ ಜನ ಇತರ ಧರ್ಮಿಯರು ಹಾಗೂ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸದ ಆರು ಜನರಿದ್ದರು. ಅದೇ ೨೦೦೧ರ ಜನಗಣತಿಯನ್ವಯ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ೨,೨೭,೦೩೦ ಮಂದಿ ಹಿಂದೂ, ೧೦,೦೪೯ ಮಂದಿ ಮುಸ್ಲಿಮರು, ೫೫೫ ಮಂದಿ ಬೌದ್ಧರು, ೬೮೦ ಮಂದಿ ಕ್ರೈಸ್ತರು ೮೦೧ ಮಂದಿ ಜೈನರು, ೧೫೫ ಮಂದಿ ಸಿಖ್ಖರು, ೪೪ ಜನ ಇತರ ಧರ್ಮಿಯರು ಹಾಗೂ ಯಾವುದೇ ಧರ್ಮ ಸೂಚಿಸದ ೫೨೫ ಜನರಿದ್ದರು.

ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮ : ಕರ್ನಾಟಕವು ಅನೇಕ ಧರ್ಮಗಳ ನೆಲೆಬೀಡಾಗಿದ್ದರೂ ಬಹುಪಾಲು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮೀಯರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ಎಲ್ಲಾ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲೂ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಹಿಂದೂ' ಎಂಬ ಪದವು ಸಿಂದೂ ಪದದ ಮೂಲದಿಂದ ಉಗಮವಾಗಿದ್ದು, ವಿಶ್ವದ ಧರ್ಮಗಳ ಪೈಕಿ ಸನಾತನ ಅಥವಾ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಇತಿಹಾಸಕಾರ ವಿಲ್‌ಡ್ಯೂರಾಂಟ್ 'ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವು ವಿಶ್ವದ ಎಲ್ಲಾ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಮಾತೃಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದೆ' ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಏಕೈಕ ಪ್ರವಾದಿಯಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿರದೇ ಹಲವಾರು ಋಷಿ ಮುನಿಗಳ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅನುಭವದ ಫಲವಾಗಿ ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಆಚರಣೆಗೆ ಬಂದುದರಿಂದ ಈ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸನಾತನ ಧರ್ಮವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದಗಳನ್ನು ಅಪೌರುಷೇಯವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ದೇವಾನುದೇವತೆಗಳಿಂದ ಬಂದಿತೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಪ್ರಕಾರ ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮವು ಕೇವಲ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಧರ್ಮವಾಗಿರದೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮನುಕುಲದ ಉನ್ನತ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಜೀವನ ಮಾರ್ಗವಾಗಿದೆ.

ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಮುಖ ಪಂಥಗಳಾದ ಅದ್ವೈತ, ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಮತ್ತು ದ್ವೈತ ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂಭತ್ತನೇ ಶತಮಾನದ ನಂತರ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಗೊಂಡವು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಒಂಭತ್ತನೇ

ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕೇರಳದ ಬಳಿಯ ಕಾಲೇಟಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ ಆದಿಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರು ಅದ್ವೈತ ಮತವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಇವರು ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಆತ್ಮನಲ್ಲೇ ಪರಮಾತ್ಮನು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ “ಅಹಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ಮಿನ್” ತತ್ವದನ್ವಯ ಅದ್ವೈತವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದರು. ದೇವಾನು ದೇವತೆಗಳ ಐಕ್ಯತೆಯನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸಿದರು. ಆಕಾಶದಿಂದ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿದ್ದ ಸಹಸ್ರಾರು ಮಳೆಯ ಹನಿಗಳು ಏಕರೂಪವಾಗಿ ಹರಿದು ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಸೇರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನೊಬ್ಬನೇ ಸತ್ಯ, ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯೆ ಹಾಗೂ ಪುನರ್ ಜನ್ಮವು ಸಹಜವಾದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ಕಾರಣ ಈ ಪಂಥಕ್ಕೆ ‘ಅದ್ವೈತ’ವೆಂಬ ಹೆಸರು ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಎಲ್ಲಾ ಆತ್ಮರೂ ಏಕರೀತಿಯ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯುವರು ಎಂಬುದು ಆದಿಶಂಕರಾಚಾರ್ಯರ ದೃಢವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಇವರ ತರುವಾಯ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೧ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ತಮಿಳುನಾಡಿನ ಶ್ರೀ ಪೆರಂಬುದೂರಿನಲ್ಲಿ ಜನ್ಮತಾಳಿದ ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮನು ‘ಚಿತ್’ ಮತ್ತು ‘ಸಚಿತ್’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಆತನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ಸಾಧ್ಯವೇ ಹೊರತು ಆತ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಮಿಲನ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಈ ಪಂಥಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟಾ ದ್ವೈತವೆಂದು ಕರೆದು ಇದರ ಹಿಂಬಾಲಕರಿಗೆ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಯಿತು. ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನು ಸ್ವಯಂ ಸಾಧನೆಯ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಉಡುಪಿಯ ಬಳಿಯ ಪಾಜಕ ಅಥವಾ ಬೆಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಜನ್ಮ ತಾಳಿದ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಪರಮಾತ್ಮನ ನಡುವೆ ಇರುವ ಪಂಚಬೇಧ ತಾರತಮ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಈ ಪಂಥಕ್ಕೆ ‘ದ್ವೈತಮತ’ವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಯಿತು. ಈ ಪಂಥದ ಪ್ರಕಾರ ಆತ್ಮನ-ಪರಮಾತ್ಮ ಸಂಬಂಧಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ದಾಸತ್ವದ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದು, ಸರ್ವಶಕ್ತನಾದ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಹರಿ ಸರ್ವೋತ್ತಮತ್ವವನ್ನು ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಬೋಧಿಸಿದರು. ಅವರ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅವನ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಜ್ಞಾನ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಾನೆ. ಯಾವುದೇ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಸರ್ವಗುಣ ಪರಿಪೂರ್ಣನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು (ಭಗವಂತನು) ಆತ್ಮನಿಗೆ ಸಮಾನನಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮನು ಇಹ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮನ ಅಧೀನನಾಗಿರುತ್ತಾನೆಂಬ ದಾಸತ್ವಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಬಾರಿಗೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದರು. ಅಲ್ಲದೆ, ಆಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಧನೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರ ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆಂದು ಶ್ರೀ ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಬೋಧಿಸಿ ಜನಪ್ರಿಯರಾದರು.

ದ್ವೈತ ಧರ್ಮವು ದೃಢವಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದ ದಾಸತ್ವಮನೋಭಾವದ ಫಲವಾಗಿ ಹರಿದಾಸ ಸಾಹಿತ್ಯವು ವಿಫುಲವಾಗಿ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ಈ ಮೂರು ಪಂಥಗಳಾದ ಅದ್ವೈತ, ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ ಮತ್ತು ದ್ವೈತ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳಾದ ವೇದ, ಉಪನಿಷತ್ತು, ಅರಣ್ಯಕ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತು ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತ (ಭಗವದ್ಗೀತೆ) ಮುಂತಾದವುಗಳ

ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅಧ್ಯಯನದ ಪ್ರತಿರೂಪಗಳೇ ಆಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾಗಿದ್ದು ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ದಾರಿದೀಪಗಳಾಗಿವೆ.

ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲೂ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಜಗಜ್ಯೋತಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ ವೀರಶೈವ (ಶಕ್ತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾದ್ವೈತ) ಪಂಥವು ಒಂದು ಪ್ರಮುಖ ಪಂಥವಾಗಿ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದು, ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದ್ದ ಸತ್ಯಸಾರವನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯ ಹಾಗೂ ಸರಳವಾದ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಿದ ಕಾರಣ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲಾ ಜನಗಳಿಗೂ ಪ್ರಿಯವಾಯಿತು. ವೀರಶೈವ ಧರ್ಮವು ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ನೀತಿ ಬೋಧನೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆಗೆ ಬದಲಾಗಿ ಸರಳ ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯವಾಗಿದ್ದು ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೇ ಭಾರತದ ಇತರೆ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿತು. ಈ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದು ಬಂದು ವಚನ ಚಳವಳಿಯು ಕನ್ನಡ ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಧೀರೋದಾತ್ತ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತೆಂದು ಹಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ.

ಜೈನಧರ್ಮ : ಜಿನನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವನು ಜೈನ, ಜಿನನು ಬೋಧಿಸಿದ ಧರ್ಮ ಜೈನಧರ್ಮ. ಜಿನನು ಒಬ್ಬ ಅವತಾರಪುರುಷನಲ್ಲ, ಪವಾಡಪುರುಷನೂ ಅಲ್ಲ. ಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಸಕಲ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಜಯಿಸಿದವನು, ಸರ್ವಜ್ಞತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದವನು, ಪರಮಾತ್ಮನೆನಿಸಿದವನು.

'ಅಹಿಂಸಾ ಪರಮೋ ಧರ್ಮ' ಎಂಬುದು ಜೈನಧರ್ಮದ ಮೂಲಮಂತ್ರ. ಕವಿಚಕ್ರವರ್ತಿ ಜನ್ನನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಜೀವದಯೆಯೇ ಜೈನ ಧರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಅಹಿಂಸೆ-ಹಿಂಸೆ ಅಲ್ಲದ್ದು. ಜೀವಿಗೆ ಯಾವುದೇ ವಿಧವಾದ ನೋವಿಗೆ, ಮನೋವಿಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದೂ ಹಿಂಸೆಯೇ. ಇದರಲ್ಲಿ 'ಭಾವಹಿಂಸೆ' ಎಂದೂ 'ದ್ರವ್ಯಹಿಂಸೆ' ಎಂದೂ ಎರಡು ವಿಧ. ಭಾವಹಿಂಸೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾಗುವಂತಹದ್ದು. ದ್ರವ್ಯ ಹಿಂಸೆ ಮನಸ್ಸಿಗೂ ದೇಹಕ್ಕೂ ಗೋಚರವಾಗುವಂತಹದ್ದು. ಮೊದಲನೆಯದು ಯಾರಿಗೂ ಕಾಣದಂತಹುದಾದರೆ, ಎರಡನೆಯದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕಾಣುವಂತಹದ್ದು. ಹಿಂಸೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಮಾಡಲಿ, ಇನ್ನೊಬ್ಬರಿಂದ ಮಾಡಿಸಲಿ, ಬೇರೆಯವರು ಮಾಡಿದ್ದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸಮ್ಮತಿಯನ್ನು ನೀಡಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಬಗೆಯಾದ ಪರಿಣಾಮವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಜೈನಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಕ್‌ದರ್ಶನ, ಸಮ್ಯಕ್ ಜ್ಞಾನ, ಸಮ್ಯಕ್‌ಚಾರಿತ್ರ್ಯ-ಇವಕ್ಕೆ ರತ್ನತ್ರಯ ಎಂದೂ ಹೆಸರಿದೆ. ಸತ್ಯ, ಅಹಿಂಸೆ, ಅಸ್ತೇಯ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ, ಅಪರಿಗ್ರಹ (ಅವಶ್ಯಕತೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸದಿರುವುದು) ಗಳೆಂಬ ಐದು ತತ್ವಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ಪಾಲಿಸುವುದೇ ಈ ಧರ್ಮದ ಮೂಲ ಆಚಾರ. ಇವಕ್ಕೆ ಪಂಚಾಣುವ್ರತವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇವುಗಳ ಆಚರಣೆಯೊಂದಿಗೆ ಮಧ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಮಧುಗಳ ತ್ಯಾಗವೂ ಸೇರಿದರೆ

ಜೈನರ ಎಂಟು ಮೂಲ ಗುಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿದೆ. ಮದ್ಯ, ಮಾಂಸ, ಮಧು, ರಾತ್ರಿ ಭೋಜನ, ಪಂಚ ಔದುಂಬರ ಫಲಗಳ ತ್ಯಾಗ, ಪಂಚಪರಮೇಷ್ಠಿಗಳ ಜೀವದಯೆ, ನೀರು, ಹಾಲುಗಳನ್ನು ಶೋಧಿಸಿ ಬಳಸುವುದು - ಇವು ಎಂಟು ಮೂಲ ಗುಣಗಳೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ದಿನವೂ ಆಚರಿಸಬೇಕಾದ ಆರು ಕರ್ಮಗಳಿವೆ. ದೇವರಪೂಜೆ, ಗುರುಗಳ ಸೇವೆ, ಆಗಮ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಓದುವುದು, ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಯಮ, ತಪಸ್ಸು, ತ್ಯಾಗ ಇವು ಆ ಆರು ಕರ್ಮಗಳಾಗಿವೆ.

ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರಮುಖ ಜೈನ ನೆಲೆಯಾದ ಚಿಕ್ಕಹನಸೋಗೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಸುಮಾರು ೧೦ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದಂತೆ ಚಂಗಾಳ್ವರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಜೈನ ಧರ್ಮ ದಟ್ಟವಾಗಿದ್ದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇಂದು ಹನಸೋಗೆ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಹಂಪಾಪುರಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನರು ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಲಿಗ್ರಾಮವೂ ಜೈನರ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಳವೆನಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಜೈನಬಸದಿ ಮತ್ತದರ ಅವಶೇಷಗಳಿವೆ.

ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮ : ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ಧರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದರೂ, ಈ ತಾಲೂಕೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬೌದ್ಧ ಕುರುಹುಗಳು ಅತ್ಯಲ್ಪ. ಮೌರ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಅಶೋಕನು ತನ್ನ ಧರ್ಮ ಮಹಾಮಾತೃರನ್ನು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕಾಗಿ ಮಹಿಷಮಂಡಲಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದ್ದು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆಯಾದರೂ, ಇಂದು ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿರುವವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನವರು ನವಬುದ್ಧರು. ಟಿಬೆಟ್ ನಿಂದ ವಲಸೆ ಬಂದ ಟಿಬೆಟಿಯನ್ನರು ನೆರೆಯ ಹುಣಸೂರು ಹಾಗೂ ಪಿರಿಯಾಪಟ್ಟಣ ತಾಲೂಕುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೆ.

ಇಸ್ಲಾಂ ಧರ್ಮ : ಅರಬ್ಬಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇಸ್ಲಾಂ ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲಾಹ್‌ಗೆ ಅಥವಾ ದೇವರಿಗೆ ಶರಣಾಗು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಹೆಸರನ್ನು ಇಟ್ಟವರು ಆದಮ್ ಅವರ ನಂತರದ ಪ್ರವಾದಿ ಇಬ್ರಾಹಿಂ ಎಂದು ಕುರಾನ್‌ನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೊಬ್ಬನೇ ದೇವ. ಮನುಕುಲವೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಕುಟುಂಬವಿದ್ದಂತೆ. ಯಾರೂ ಪರಸ್ಪರ ದ್ವೇಷ ಮಾಡಬೇಡಿ. ಸಹಕಾರದಿಂದ ಬಾಳಿ. ಯಾರೂ ಜನಾಂಗದ್ವೇಷ ಮತ್ತು ಮದ್ಯಪಾನ ಮಾಡಬಾರದು. ದೇವರು ಒಬ್ಬನೇ. ಅವನು ನಿರ್ವಿಕಾರಿ. ಅವನೇ ಎಲ್ಲರ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತ ಎಂದು ಕುರಾನ್ ಸಾರುತ್ತದೆ. ಇಸ್ಲಾಂಧರ್ಮವು ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ ಐದು ತತ್ವಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿದೆ. ಅವೆಂದರೆ :

೧. ಈಮಾನ್ : ಈಮಾನ್ ಎಂದರೆ ಅರಿವು, ಜ್ಞಾನ, ನಂಬಿಕೆ, ವಿಶ್ವಾಸ.
೨. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮುಸ್ಲಿಂನೂ ದೇವರಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸವಿಡಬೇಕು. ಧರ್ಮಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ ಹೊಂದಿರಬೇಕು.
೩. ಪ್ರಾರ್ಥನೆ ಮಾಡಬೇಕು. ರಂಜಾನ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸವಿರಬೇಕು.

೪. ತಾವು ಸಂಪಾದಿಸಿದ್ದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಭಾಗವನ್ನು ದಾನ ನೀಡಬೇಕು. ದೀನದಲಿತರ ಸೇವೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಬೇಕು.
೫. ಜೀವನದಲ್ಲೊಮ್ಮೆಯಾದರೂ ಮೆಕ್ಕಾ ನಗರದಲ್ಲಿರುವ ಕಾಬದ ದರ್ಶನ ಮಾಡಬೇಕು.

ಇವರು ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ಪಟ್ಟಣ ಸೇರಿದಂತೆ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ಭೇರೈ, ಹೊನ್ನೇಹಳ್ಳಿ, ದೊಡ್ಡೇಕೊಪ್ಪಲು, ಎರೆಮನುಗನಹಳ್ಳಿ, ಹೊಸೂರು, ಲಕ್ಷ್ಮೀಪುರ, ಹೊಸ ಅಗ್ರಹಾರ, ಹಂಪಾಪುರ, ತಿಪ್ಪೂರು ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಅವರ ಮಾತೃಭಾಷೆ ಉರ್ದು ಆದರೂ ಕನ್ನಡಿಗರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬೇಸಾಯ, ವ್ಯಾಪಾರ, ಕೃಷಿಚಟುವಟಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮುಸ್ಲಿಂ ಬಡಾವಣೆಯಿದೆ. ಇಲ್ಲಿರುವ ಮುಸ್ಲಿಮರು ಬೇಸಾಯ, ಕೂಲಿ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತಿತರ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ. ಮಸೀದಿಯಿದೆ, ಕೇರಳದಿಂದ ವಲಸೆ ಬಂದವರು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮಸೀದಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಔಪಚಾರಿಕಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದರೂ, ಅವರಿಗೆ ಅರೇಬಿಕ್ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಕೊಡಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಮೊಹರಂ, ಈದ್‌ಮಿಲಾದ್, ಸಫರ್, ದಸ್ತೇಗೀರ್, ಷೆಬ್ಬೆ, ಮೆಂಜ್, ಷಬೈಬರಾತ್, ರಂಜಾನ್, ಬಕ್ರೀದ್ ಹಬ್ಬಗಳ ಆಚರಣೆ ಮಾಡಿದರೂ, ರಂಜಾನ್ ಮತ್ತು ಬಕ್ರೀದ್‌ಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮ : ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮ ಸಹ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರೀತಿ, ಸಹಬಾಳ್ವೆಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಏಸುವಿನಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು, ತಾವು ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪನ್ನು ಭಗವಂತನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಮಾಡಿದ ತಪ್ಪನ್ನು ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತದೊಂದಿಗೆ ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳುವ ಮೂಲಕ ಮನುಷ್ಯ ಒಳ್ಳೆಯವನಾಗಬಹುದು ಎಂಬುದು ಕ್ರೈಸ್ತ ತತ್ವವಾಗಿದೆ. ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ತಾಲೂಕಿಗೆ ಸೇರಿದಂತೆ ಕ್ರೈಸ್ತಧರ್ಮ ತುಂಬಾ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ತಾಲೂಕಿನ ಡೋರೈಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ೨೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ರೈತನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಜಮೀನಿನಲ್ಲಿ ದೊರೆತ ಮರದ ಆಂತೋಣಿ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪೂಜಿಸಲು ಚರ್ಚ್ ಕಟ್ಟಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಜೂನ್ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಆರಾಧನಾ ಮಹೋತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಡೋರೈಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರೈಸ್ತರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಬಹುತೇಕ ಬೇಸಾಯವನ್ನು ಕಸುಬಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಈ ಕ್ರೈಸ್ತರ ಮೂಲ ಹೆಸರುಗಳು ಹಿಂದೂ ಹೆಸರಾಗಿವೆ.

ಮಠಗಳು : ತಾಲೂಕಿನ ಮಠಗಳ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಸುಮಾರು ೧೦-೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಷ್ಟು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಭಕ್ತವರ್ಗದವರು ಸನ್ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಸಾಗಲು ಸ್ಫೂರ್ತಿ, ಪ್ರೇರಣೆ, ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ನೀಡುವುದು ಮಠಗಳ ಮೂಲಭೂತ ಕರ್ತವ್ಯವಾಗಿದೆ. ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಲಭಿಸಿರುವ ಚೋಳ, ಹೊಯ್ಸಳ, ವಿಜಯನಗರ ಹಾಗೂ ಮೈಸೂರು ಅರಸರ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಅವರು ಮಠಗಳಿಗೆ ನೀಡಿದ್ದ ಆಶ್ರಯ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಗಳು ಮನವರಿಕೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮಠಗಳ ವಿವಿಧ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿದೆ.

ತಾಲೂಕಿನ ಶಾಸನಗಳು ಮಹತ್ತಿನ ವೀರಶೈವ ಮಠಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪಡಿಯ ರಾಜಪ್ಪಾಜಿ ಗದ್ದುಗೆ, ನಾಡಿನ ಪ್ರಮುಖ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಹತ್ವ ಪಡೆದಿದೆ.

ವೀರಶೈವ ಮಠಗಳು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದು, ವಿರಕ್ತಮಠ, ಪಟ್ಟದಮಠ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಬಸವಾದಿ ಶರಣ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅನ್ನು ಅಕ್ಷರ ದಾಸೋಹ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿವೆ. ಅರಕೆರೆ ಮಠ, ತಿಮ್ಮದ್ವನಹಳ್ಳಿ ಮಠ, ಕರ್ಪೂರವಳ್ಳಿ ಮಠ, ನಂಚನಹಳ್ಳಿಮಠ, ಮಾರಗೌಡನಹಳ್ಳಿ ಮಠ, ಅಂಕನಹಳ್ಳಿ ಮಠ, ಸರಗೂರು ಮಠ, ಹಾಡ್ಯದ ಮಠ, ಲಾಲನಹಳ್ಳಿ ಗುರುಮಲ್ಲೇಶ್ವರ ಮಠ, ಹೊಸೂರು ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿ ಮಠ, ಕಲ್ಯಾಣಪುರದ ಮಠ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಠಗಳನ್ನು ಊರಿನ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಕರೆಯುವುದು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಕರ್ಪೂರವಳ್ಳಿ ಮಠ ಕ್ರಿಯಾಶೀಲವಾಗಿ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ಶೃಂಗೇರಿ ಪೀಠಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಯಡತೊರೆ ಯೋಗಾನಂದೇಶ್ವರ ಸರಸ್ವತೀ ಮಠವಿದೆ. ವೇದಾಂತ ಭಾರತಿ ಸಂಸ್ಥೆ ಮೂಲಕ ಭಾರತೀಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಜನಮಾನಸದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕಾವೇರಿ ದಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಮಠದಲ್ಲಿ, ಹಿಂದಿನ ಜಗದ್ಗುರುಗಳ ಸಮಾಧಿಗಳಿವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಚಂದ್ರಮೌಳೇಶ್ವರ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ನೂತನ ಕಟ್ಟಡ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಜಗದ್ಗುರು ಶಂಕರ ಭಾರತೀ ಸ್ವಾಮಿಗಳು ಪೀಠಾಧಿಪತಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ರಾಘವೇಂದ್ರ ಗದ್ದುಗೆ, ಚೇರ್ಮಹಳ್ಳಿ ರಸ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಗಿನೆಲೆಯ ಕನಕಗುರು ಪೀಠದ ಶಾಖಾಮಠಗಳಿವೆ.

ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಮುಖ ಜಾತಿಗಳು

ಜಾತಿವಾರು ಜನಗಣತಿಯನ್ನು ೧೯೪೧ರವರೆಗೆ ನಡೆಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಆವರೆಗಿನ ಜಾತಿವಾರು ಜನಸಂಖ್ಯಾ ವಿವರ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿಂದೀಚೆಗೆ ಜಾತಿವಾರು ಜನಸಂಖ್ಯಾ ವಿವರ ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ೧೯೭೨, ೧೯೮೪ ಹಾಗೂ ೧೯೯೨ರಲ್ಲಿ ರಚಿತಗೊಂಡಿದ್ದ ಹಿಂದುಳಿದ ವರ್ಗಗಳ ಆಯೋಗಗಳು ಸಮೀಕ್ಷೆ ನಡೆಸಿ ಜಾತಿವಾರು ಜನಸಂಖ್ಯಾ ವಿವರವನ್ನು ಒದಗಿಸಿವೆ. ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿರುವ ವಿವಿಧ ಜಾತಿ ಹಾಗೂ ಬುಡಕಟ್ಟುಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜನರ ರೀತಿ, ನೀತಿ, ಜೀವನಕ್ರಮ, ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹಾಗೂ ಆಯಾ ಜಾತಿಗಳವರು ಅನುಸರಿಸುವ ವಿವಿಧ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನಿಲ್ಲಿ ನೀಡಲಾಗಿದೆ.

ಅಗಸ : ಮಡಿವಾಳ, ಮಡಿವಾಳಶೆಟ್ಟಿ, ಧೋಬಿ, ಎಂದೆಲ್ಲಾ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರು ಸಮಾಜದ ವಿವಿಧ ವರ್ಗದವರಿಗೆ ಬಟ್ಟೆ ಒಗೆದು ಮಡಿ ಮಾಡಿಕೊಡುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವೃತ್ತಿಯವರು. ಇವರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಊರಹಬ್ಬ, ಗ್ರಾಮದೇವತೆಯ ಜಾತ್ರೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಡೆಮುಡಿ ಸೇವೆ ಹಾಗೂ ಪಂಜು ಸೇವೆಗಳನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಇವರಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿಕುಲ, ನಾಗರಕುಲ, ಸಿದ್ಧೇಶ್ವರಕುಲ ಹಬ್ಬೆಕುಲ ಮುಂತಾದ ಒಳಪಂಗಡಗಳಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚಿನವರು ಕನ್ನಡ ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳಾದ ಇವರಲ್ಲಿ ವಧುದೇರೆ (ತೆರೆ) ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಜಂಗಮರು ಇವರ ಜನಾಂಗದ ವಿವಾಹಗಳನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಹನುಮಂತ, ಹಿರಿಯಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಹುಣಸಮ್ಮನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಇವರು ಗೌರಿ ಹಬ್ಬದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭೂಮಿದೇವರ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶರಣ ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವ ಹಾಗೂ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಮಾದೇವಿಯರನ್ನು ಪೂಜ್ಯಭಾವದಿಂದ ಸ್ಮರಿಸುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಹೂಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದು, ಪೂರ್ವಿಕರಿಗೆ ಮಹಾಲಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಎಡೆ ಇಟ್ಟು ಪೂಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರು ತಮ್ಮೊಳಗಿನ ವ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ಜಾತಿ ಮುಖಂಡರ ಮುಂದಾಳತ್ವದಲ್ಲೇ ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇಂದು ಇವರೂ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಒಳಗಾಗುವ ಮೂಲಕ ಸಾಕಷ್ಟು ಪರಿವರ್ತಿತರಾಗಿ ಕುಲಕಸುಬಿನ ಜೊತೆಗೆ ಇತರೇ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಅವಲಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅರಸು : ಜಿಲ್ಲೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಈ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅರಸು ಜಾತಿಯವರು ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಕುಲದ ರಾಜಪಿಂಡೆ ಶಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದವರಾಗಿದ್ದು, ಮೈಸೂರು ಒಡೆಯರ್ ರಾಜಮನೆತನವೂ ಇದೇ ಮೂಲದ್ದಾಗಿದೆ. ಆತ್ರೇಯ, ವಶಿಷ್ಠ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ ಮುಂತಾದ ಗೋತ್ರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಇವರು ತಮ್ಮನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಷತ್ರಿಯರೆಂದು ಗುರುತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು, ಕನ್ನಡ ಇವರ ಮಾತೃಭಾಷೆ. ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲೇ ಉಪನಯನಾನಂತರ ಜನಿವಾರ ಧರಿಸುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ, ಜೈನ ಧರ್ಮೀಯರಿದ್ದರೂ ವಿವಾಹ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಇದು ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವೈದಿಕ ವಿಧಾನವನ್ನೇ ಇವರು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉಪನಯನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಿಲ್ಲಿನ ತುದಿಗೆ ಮೌರ್ವಿ (ರೇಷ್ಮೆಯ ವಸ್ತ್ರ)ಯನ್ನು ಬಿಗಿದು ಮಾಡುವ ಅಂಬಿನಕಡ್ಡಿ (ಬಾಣ) ಆಚರಣೆಯು ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪೌರೋಹಿತದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಮದುವೆಯಲ್ಲಿ ವರನು ಮದುವೆ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೂ ಖಡ್ಗ ಇಲ್ಲವೇ ಚಾಕುವನ್ನು ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ವಿಧವೆಯರಿಗೆ ಮದುವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಆಸ್ವದವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನಗಳನ್ನು ಧಾರ್ಮಿಕ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಆಚರಿಸುವ ಇವರಿಗೆ ದಸರೆ ದೊಡ್ಡ ಹಬ್ಬವಾಗಿದ್ದು, ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಹಾಗೂ ಸರಸ್ವತಿಯರನ್ನು ವಿಧಿಬದ್ಧವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಾವತ್ತೂರು ಮಾಸ್ತಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಮೂಗೂರು ತಿಬ್ಬಾದೇವಿಯರ ಜಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಮಹತ್ವ ನೀಡುವ ಇವರು ಮಂಟೇಸ್ವಾಮಿ ಶಿಷ್ಯರಾದ ರಾಚಪ್ಪಾಜಿ (ಕಪ್ಪಡಿ), ಸಿದ್ಧಪ್ಪಾಜಿ(ಚಿಕ್ಕಲೂರು-ಕೊಳ್ಳೇಗಾಲ ತಾಲೂಕು) ಗದ್ದುಗೆಗಳಿಗೂ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು, ಬೊಪ್ಪಗೌಡನಪುರ (ಮಳವಳ್ಳಿ ತಾಲೂಕು) ದಲ್ಲಿರುವ ಮಂಟೇಸ್ವಾಮಿ ಮಠವು ಅರಸು ಜನಾಂಗದವರ ಸುಬರ್ದಿನಲ್ಲಿದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಚಿತೆಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದು, ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ಸೂತಕದ ನಂತರ ೧೨ನೇ ದಿನ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಈಡಿಗ : ಹಳೇಪೈಕಾ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರು ಸೇಂದಿ ಇಳಿಸುವ ಕಾಯಕದವರಾಗಿದ್ದು, ಇವರಲ್ಲಿ ಮಡಿ (ಸಾಚಾ) ಈಡಿಗ, ಬೆಲ್ಲದ ಈಡಿಗ, ಏಣಿ ಈಡಿಗ, ದಂಡು ಈಡಿಗ ಮುಂತಾದ ಪಂಗಡಗಳಿದ್ದು, ನಾಲ್ಕು ಗೋತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣ್ಯ ಮತ್ತು ವಾತ್ಸಲ್ಯ ಗೋತ್ರದವರನ್ನು ಸಾಸಿವೆಯವರೆಂದೂ ಕೌಂಡಿಣ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಮಂಡಲ ಗೋತ್ರದವರನ್ನು ಬೊಡ್ಡೆಯವರೆಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಸಿವೆಯವರು ವಿಷ್ಣು ಆರಾಧಕರಾದರೆ, ಬೊಡ್ಡೆಯವರು ಶಿವಾರಾಧಕರು. ಇವರಲ್ಲಿ ವಧುದೇರೆ (ತೆರ)ಯಾಗಿ ೧೮ ರೂ.ಗಳನ್ನು ಪಾವತಿಸುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಇವರು ಕಾಟಮೇಶ್ವರ, ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಮಾತಂಗಿ ಹಾಗೂ ಸುರಭಂಡೇಶ್ವರಿ ಮುಂತಾದ ದೇವರುಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ತಲೆಯು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವಂತೆ ಮಲಗಿಸಿ, ಹೂಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದು, ೧೦ ದಿನಗಳ ಸೂತಕವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಪ್ಪಾರ : ಉಪ್ಪಲಿಗ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರು ತಾಲೂಕಿನ ಹರದನಹಳ್ಳಿ, ಕಾಳಮ್ಮನ ಕೊಪ್ಪಲು, ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ, ಪಟ್ಟಣ, ಭೇರೈ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರನ್ನು ಮೇಲು ಸಕ್ಕರೆಯವರು, ಸಗರ, ಭಗೀರಥ ವಂಶಜ, ಕರೆಬಂಡಿಯವರು ಎಂದೂ ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಕನ್ನಡ ಮಾತನಾಡುವ ಇವರ ಹೆಸರು, ಶೆಟ್ಟು ಹಾಗೂ ಗೌಡ ಎಂದು ಅಂತ್ಯಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಉಪ್ಪು ತಯಾರಿಕೆ ಇವರ ಕುಲಕಸುಬಾಗಿದ್ದು, ನಂತರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಸುಣ್ಣದ ತಯಾರಿಕೆ, ಕೃಷಿ ಮುಂತಾದ ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಗಾರೆಉಪ್ಪಾರ, ಸಾದಉಪ್ಪಾರ, ಸುಣ್ಣಉಪ್ಪಾರ ಮುಂತಾದ ಪಂಗಡಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಕಲ್ಲುಕುಟ್ಟಿಗ/ಜನಿವಾರ ಉಪ್ಪಾರ ಎಂಬ ಪಂಗಡವೂ ಇದ್ದು, ಅವರು ಜನಿವಾರ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಗಿಲ, ಆಲೆ, ಆನೆ, ಅರಸು, ಕೆಂಡ ಮುಂತಾದ ಬೆಡಗುಗಳು ಇವರಲ್ಲಿದ್ದು, ನೇರಿಲಫಾರಿನವರು ಗೋಪಾಲದೇವರೊಕ್ಕಲು, ಮಾರಿವೊಕ್ಕಲು, ಸಿದ್ದಪ್ಪಾಜಿಒಕ್ಕಲು, ಮಾದೇಶ್ವರನೊಕ್ಕಲು, ಮುಂತಾದ ಗುಂಪುಗಳೂ ಇವೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳನ್ನು ಜಾತಿಯ ದೇವರಗುಡ್ಡರೇ ನೆರವೇರಿಸಿದರೂ, ವಿವಾಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು ಪೌರೋಹಿತೈಕ್ಯೆಂದು ಕರೆಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ತೆರನೀಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇವರಲ್ಲಿದ್ದು, ಎಲ್ಲಾ ಹಿಂದೂ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಚನ್ನಕೇಶವ, ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ, ಹುರಕಟ್ಟೇಶ್ವರ, ವೆಂಕಟರಮಣ, ಅಂಕಮ್ಮ, ಸಿದ್ದಪ್ಪಾಜಿ, ಬಿಳಿಗಿರಿರಂಗ, ಮಹದೇಶ್ವರನ ಒಕ್ಕಲಿನವರೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತಾರೆ. ಮಾದೇಶ್ವರ, ಸಿದ್ದಪ್ಪಾಜಿಯವರಿಗೆ ಗುಡ್ಡರನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಕಪ್ಪಡಿ ರಾಜಪ್ಪಾಜಿ, ಮಂಜುನಾಥ ಸೇರಿದಂತೆ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಮುಂತಾದ ದೇವರುಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಜಾತಿವ್ಯಾಜ್ಯ, ತೀರ್ಮಾನಿಸಲು ಕಟ್ಟೇಮಠ ಇದ್ದು, ಶೆಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ಯಜಮಾನ ಅದರ ಮುಖ್ಯಸ್ಥನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಹೂಳುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದ್ದು, ಮಹದೇಶ್ವರ ಹಾಗೂ ಸಿದ್ದಪ್ಪಾಜಿಯ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಬಾಲಕರನ್ನು ದೇವರಗುಡ್ಡರಾಗಿ ಬಿಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ.

ಒಕ್ಕಲಿಗ : ಗೌಡರು ಎಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರು ಮೂಲತಃ ಕೃಷಿಕರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಗಂಗಡಿಕಾರ, ಮೊರಸು, ನಾಮಧಾರಿ, ಕುಂಚಿಟಿಗ, ರೆಡ್ಡಿ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಭೇಧಗಳಿವೆ. ತಾಲೂಕಿನ ಮಿರ್ಲೆ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ಚಿಕ್ಕನಾಯನಹಳ್ಳಿ, ಅಂಕನಹಳ್ಳಿ, ಮೇಲೂರು, ಮುದಿಗುಪ್ಪೆ, ಕುಪ್ಪಹಳ್ಳಿ, ಹನಸೋಗೆ, ತಂದೆ, ಚಿಕ್ಕಹನಸೋಗೆ, ಬಂಡಹಳ್ಳಿ ಸೇರಿದಂತೆ ಬಹುತೇಕ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇದ್ದಾರೆ. ಇವರನ್ನು ಒಕ್ಕಲುಮಕ್ಕಳು, ಗೌಡ, ರೈತ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗಂಗಡಿಕಾರ ಒಕ್ಕಲಿಗರು ಕಂಡುಬರುತ್ತಾರೆ. ಗಂಗಡಿಕಾರ ಒಕ್ಕಲಿಗರ ಮಾತೃಭಾಷೆ ಕನ್ನಡವಾಗಿದ್ದು, ಇವರಲ್ಲಿ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯವರು ಹಾಗೂ ಬುಜ್ಜಣಿಗೆಯವರು ಎಂಬ ಎರಡು ಉಪಪಂಗಡಗಳಿದ್ದು, ವಿವಾಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬಿದಿರಿನ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಗೂ ಬಿದಿರಿನ ಬುಟ್ಟಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ, ಆ ಹೆಸರುಗಳು ಬಂದಿವೆ. ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯವರನ್ನು ವೀಳ್ಯದ ಗುಂಪೆಂದೂ, ಬುಜ್ಜಣಿಗೆಯವರನ್ನು ಧಾರೆಗುಂಪೆಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರ ಪೌರೋಹಿತದಲ್ಲಿ ಗಂಡಿನ ಮನೆ ಮುಂದೆ ಇವರ ವಿವಾಹ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದು, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಹೂಳಲಾಗುತ್ತಾದರೂ, ಸುಡುವುದೂ ಉಂಟು. ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮುಳ್ಳುಜನ (ಶೈವ ಭಕ್ತರು) ಹಾಗೂ ದಾಸಜನ (ವಿಷ್ಣುಜನ), ನಾಮಧಾರಿ ಒಕ್ಕಲಿಗರೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತಾರೆ. ಚೇಳೂರು ಒಕ್ಕಲಿಗರೆಂಬ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಭೇಧವೂ ಇದ್ದು ಅವರು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಸ್ಯಹಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಒಕ್ಕಲಿಗರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಚುಂಚನಕಟ್ಟಿ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಂಡರೆ, ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಆದಿಚುಂಚನಗಿರಿ ಕಾಲಭೈರವ, ತಿರುಪತಿ ತಿಮ್ಮಪ್ಪ, ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಮಂಜುನಾಥ, ಶಿವಗಂಗೆ ಗಂಗಾಧರ ಮೊದಲಾದ ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸೋಮವಾರ, ಶನಿವಾರ, ಕಾರ್ತಿಕ- ಶ್ರಾವಣ ಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಾಹಾರ ಸ್ವೀಕರಿಸಬಾರದೆಂಬ ನಿಷೇಧ ಇವರಲ್ಲಿದೆ. ಮಹಾಲಯ ಅಮವಾಸ್ಯೆಯಿಂದ ಆಯುಧಪೂಜೆಯವರೆಗೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ದಿನ ಕೆಲವರು 'ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಎಡೆ' ಮಾಡಿದರೆ, 'ಮಖೆ'ಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು 'ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಎಡೆ' ಇಡುತ್ತಾರೆ. ಶನಿಮಹಾತ್ಮನ ಕಥೆ ಓದಿಸುವುದೂ ಸೇರಿದಂತೆ ವಿವಿಧ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ.

ಕುರುಬ : ಈ ತಾಲೂಕೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಇವರನ್ನು ಕುರುಬರು, ಹಾಲುಮತಸ್ಥರು ಮುಂತಾಗಿ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕುರಿಸಾಕಣೆಯನ್ನು ಕುಲಕಸುಬನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಇವರಿಗೆ ಅದು ಇಂದು ಉಪಕಸುಬಾಗಿದೆ. ಕುರುಬರೇ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಾಮಗಳು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿವೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಹಾಲು-ಹಂಡೆ-ಕಂಬಳಿ-ಹಳೇ-ಸಾದ-ಕುಂಚಿ-ಮುಳ್ಳು ಕುರುಬ ಮುಂತಾದ ಒಳಪಂಗಡಗಳಿದ್ದು, ಅವರು ಕುಲದೇವರಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಪೂಜಾದಿನವನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಅದಿತ್ಯವಾರದವರು, ಬೇಸ್ತವಾರದವರು ಹಾಗೂ ಸೋಮವಾರದವರು ಎಂದೂ, ಕಂಕಣವನ್ನಾಧರಿಸಿ ಹತ್ತಿಕಂಕಣದವರು, ಉಣ್ಣೆಕಂಕಣದವರು, ಎಂದೂ ವರ್ಗೀಕರಿಸುವುದುಂಟು. ಕುರುಬರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವನ ಮಕ್ಕಳು ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕವನ ಮಕ್ಕಳು

ಎಂಬ ಎರಡು ಸಾಲುಗಳಿದ್ದು, ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಬೆಡಗುಗಳಿವೆ. 'ವಿವಾಹ' ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಧುವಿಗೆ ೩೨ ರೂಪಾಯಿಗಳ ತೆರ ನೀಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇವರಲ್ಲಿತ್ತು. ಅವರ ಜಾತಿಯವರೇ ಆದ ಒಡೆಯರು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೌರೋಹಿತೃ ವಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮೊಳಗಿನ ವ್ಯಾಜ್ಯವನ್ನು ಇವರು ಯಜಮಾನನ (ಬುದ್ಧಿವಂತ) ಮೂಲಕ ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲಾ ಹಿಂದೂ ದೇವಾನುದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಇವರು ಮೈಲಾರ, ಬ್ಯಾಟರಾಯ, ಬೀರದೇವರು, ಎಲ್ಲಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕುಲದೇವತೆ ಬೀರೇಶ್ವರ, ಮುಡುಕುತೊರೆ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ಮೈಲಾರಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಕೇಶವ, ಮಂಜುನಾಥ, ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ ಸೇರಿದಂತೆ ಶೈವ-ವೈಷ್ಣವ ದೇವರುಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಮನೆದೇವರ ಹಬ್ಬ, ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಎಡಹಾಕುವ ಮಾರ್ನಾಮಿ ಹಬ್ಬ ವಿಶೇಷವಾದದ್ದು. ಉಳಿದಂತೆ ಯುಗಾದಿ, ದೀಪಾವಳಿ, ಎಲ್ಲಾ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ದೇವರುಗಳಿಗೆಂದು ನಿಗದಿತ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ/ ಪರಿಷೆಗಳನ್ನು ಸಂಘಟಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕವಡೆಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಕರಿಯ ಕಂಬಳಿ ಹೊದ್ದು, ತಲೆಗೆ ಕರಡಿ ಚರ್ಮದ ಟೊಪ್ಪಿಗೆ ಧರಿಸಿದ, ಮೈಲಾರ ಒಕ್ಕಲಿಗೆ ಸೇರಿದ ಗೊರವರು ಕೈಯಲ್ಲಿರುವ ವಾದ್ಯ ನುಡಿಸುತ್ತಾ ಒಗ್ಗಡಿಸುತ್ತಾ ಕುಣಿದು, ಭಕ್ತಾದಿಗಳಿಂದ ಕಾಣಿಕೆ ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ನೆರೆಯ ಹೆಮ್ಮರಗಾಲದಲ್ಲಿ (ನಂಜನಗೂಡು ತಾ.) ಜರುಗುವ ಬೀರದೇವರ ಜಾತ್ರೆ ಈ ಜನಾಂಗದ ಪ್ರಮುಖ ಜಾತ್ರೆಯಾಗಿದ್ದು, ಇಲ್ಲಿಯ ಕುರುಬರೂ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ದೇವರಗುಡ್ಡರನ್ನು ಬಿಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದು, ಸತ್ತವರನ್ನು ದಕ್ಷಿಣದಡೆ ತಲೆ ಇಟ್ಟು ಹೂಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಆದರೆ ಕುರುಬ ಒಡೆಯನನ್ನು ಲಿಂಗಾಯಿತ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಶವಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬೀರದೇವರ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಇವರು ಮಾಡುವ ಡೊಳ್ಳಿನ ಕುಣಿತ, ನಾಡಿನ ಪ್ರಧಾನ ಜಾನಪದ ಕಲೆಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ. ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಕಾಗಿನೆಲೆಯ ಗುರುಪೀಠದ ಶಾಖಾಮಠವೂ ಸ್ಥಾಪನೆಗೊಂಡಿದೆ.

ಕುಂಬಾರ : ಕುಂಬಾರಶೆಟ್ಟಿ, ಕುಲಾಲ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಇವರನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮೀಣ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಜನಾಂಗವಾಗಿದ್ದ ಇವರು ಮಡಕೆ-ಕುಡಿಕೆ ಹೆಂಚು ಮುಂತಾದ ಮಣ್ಣಿನ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾಯಕದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ರೈತರು ಹಾಗೂ ಕೃಷಿಕಾರ್ಮಿಕರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಮಡಕೆ ಮಾಡುವುದು ಲಾಭದಾಯಕವಲ್ಲದ ಕಾರಣ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಇವರು ಬೇರೆಬೇರೆ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಕುಂಬಾರಕೊಪ್ಪಲು, ತಿಪ್ಪೂರು, ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ಸೇರಿದಂತೆ ವಿವಿಧ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ.ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ, ಸ್ಪೀಲ್, ಅಲ್ಯೂಮಿನಿಯಂ ಹಾಗೂ ಇಂಡ್ಯಾಲಿಯಂ ಪಾತ್ರೆಗಳ ಆಗಮನದಿಂದಾಗಿ ಕುಂಬಾರಿಕೆ ವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಕ್ಷೀಣಿಸಿದೆ. ಗುಂಡಯ್ಯ ಅಥವಾ ಗುಂಡಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯನನ್ನು ಇವರು ತಮ್ಮ ಮೂಲಪುರುಷನೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದು, ಅವರಲ್ಲಿ ಗುಂಡಬ್ರಹ್ಮ ಹಾಗೂ ಶಾಲಿವಾಹನ ಎಂಬ ಎರಡು ವರ್ಗಗಳಿವೆ. ಕನ್ನಡ ಮಾತನಾಡುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಕಸ್ತೂರಿ,

ನಾಗರ, ಸಂಪಿಗೆ, ಮುಂತಾದ ಬೆಡಗುಗಳಿದ್ದು, ವಧುವಿಗೆ ತೆರ ನೀಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಹುಟ್ಟು-ಸಾವಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ಸೂತಕವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಶಿವ ಹಾಗೂ ವಿಷ್ಣು ಆರಾಧಕರಿದ್ದು, ಕುಂಬೇಶ್ವರ (ಕಳಸ) ಕುಲದೈವವಾಗಿದ್ದು, ಸತ್ತವರನ್ನು ಮಲಗಿಸಿದ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದು, ಪ್ರತಿ ವರ್ಷ ಮಹಾಲಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಂದು ಪೂರ್ವಿಕರಿಗೆ ಎಡೆ ಇಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಗೌರಿ-ಗಣೇಶ ಹಬ್ಬದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಗೌರಿ-ಗಣೇಶ ಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ ಮಾರುವುದರಿಂದ ಇವರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಆದಾಯ ಇತ್ತೀಚಿನವರೆಗೆ ಲಭಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ತಮ್ಮೊಳಗಿನ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಕುಲದ ಯಜಮಾನನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂದು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ.

ಕೌರಿಕ : ನಾಪಿತ, ಕೆಲಸಿ, ಹಜಾಮ, ನಾಯಿಂದ, ನಯನ ಕ್ಷತ್ರಿಯ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರು ಕೌರಿಕ ಕಾಯಕದವರಾಗಿದ್ದು, ಜೊತೆಗೆ ಡೋಲು, ಭಜಂತ್ರಿ, ನಾಗಸ್ವರ, ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಧಾರ್ಮಿಕ ಉತ್ಸವ, ವಿವಾಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಕನ್ನಡ-ತೆಲುಗು ಮಾತನಾಡುವವರೂ ಇವರಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ತೆಲುಗು ಮಾತನಾಡುವವರಲ್ಲಿ ನಾಡಿಗರು, ರೆಡ್ಡಿ, ಭೂಮಿ, ಗುಂಡ್ಲ-ಜಾಟಿ ಹಾಗೂ ಕೂಡಿಪಾಟಿಯಾ ಎಂಬ ಉಪಪಂಗಡಗಳಿವೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಚಿಟ್ಟು, ಗುರಂ, ಜಾಂಬ, ಕಣಿಗಿಲ ಮುಂತಾದ ಬೆಡಗುಗಳಿವೆ. ಅದೇ ಕನ್ನಡ ಮಾತನಾಡುವವರಲ್ಲಿ ಮರಸು, ಉಪ್ಪಿನ ಹಾಗೂ ಶೀಲವಂತ ಎಂಬ ಉಪಪಂಗಡಗಳಿದ್ದು, ಐದೈದು ಗೋತ್ರದ ಐದು ಗುಂಪುಗಳಿವೆ. ಸಗೋತ್ರ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಆಸ್ತದವಿಲ್ಲ. ವಧುವಿಗೆ ತೆರ ನೀಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದ್ದು, ಶಿವ-ವಿಷ್ಣು ಉಪಾಸಕರಾದ ಇವರ ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪೌರೋಹಿತ ವಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮೊಳಗಿನ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವರದೇ ಆದ ಕಟ್ಟಿಮನೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಹಿಂದೂ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಇವರು ಉಪವಾಸದ ಹಬ್ಬವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಿದ್ಧಪ್ಪಾಜಿ, ಮಲೆ ಮಹದೇಶ್ವರ ಮುಂತಾದ ದೇವರನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಮ್ಮಾಳ್ವರು ಇವರ ಮೂಲಗುರುಗಳಾಗಿದ್ದು, ಮೇಲುಕೋಟೆ, ತಿರುಪತಿ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀರಂಗಮ್ ಗುರುಗಳಿಗೆ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೂಳಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಹನ್ನೊಂದು ದಿನಗಳ ಸೂತಕ, ಶ್ರಾದ್ಧ ಆಚರಿಸುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಮಹಾಲಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಿಕರಿಗೆ ಎಡೆ ಇಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ.

ಗಾಣಿಗ : ಗಾಣದಿಂದ ಎಣ್ಣೆಯನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುವುದು ಇವರ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವೃತ್ತಿಯಾದರೂ ಬೇಸಾಯವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು, ಗಾಣಿಗ ಸಮಾಜದವರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹಂಪಾಪುರ, ಭೇರೈ, ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ಮೊದಲಾದೆಡೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಜ್ಯೋತಿನಗರ, ಸಜ್ಜನ ಹಾಗೂ ಜ್ಯೋತಿಪಾದ ಎಂಬ ಮೂರು ಪ್ರಮುಖ ವರ್ಗಗಳಿದ್ದು, ಗಾಣಕ್ಕೆ ಜೋಡೆತ್ತು ಬಳಸುವವರನ್ನು ಹೆಗ್ಗಾಣಿಗರೆಂದೂ, ಒಂಟಿಎತ್ತು ಬಳಸುವವರನ್ನು ಕಿರುಗಾಣಿಗರೆಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಎಣ್ಣೆಮಿಲಿಗಳಿಂದಾಗಿ ಇಂದು ಗಾಣಿಗಳು

ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿವೆ. ಗಾಣಿಕೆಸೆಟ್ಟರೆಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಲಿಂಗಧಾರಿ ಸಜ್ಜನರು ಸಸ್ಯಹಾರಿಗಳು. ಉಳಿದವರು ವಿಷ್ಣುಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದು, ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ದಾಸಯ್ಯನನ್ನು ಮನೆಗೆ ಆಹ್ವಾನಿಸುವುದುಂಟು. ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೂಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೈಗಾರಿಕರಣದಿಂದಾಗಿ ಕುಲಕಸುಬನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿರುವ ಇವರು ಈಚೆಗೆ ಕೃಷಿ, ಗಾರೆಕೆಲಸ, ಕೂಲಿ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮತ್ತಿತರ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಗೆಜ್ಜೆಗಾರ: ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ 'ಗೆಜ್ಜೆಗಾರ' ಎಂಬ ಜನಾಂಗವಿದೆ. ಗೆಜ್ಜೆಗಾರ, ಗೆಜ್ಜೆಗಾರ ಶೆಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಇವರನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಎತ್ತುಗಳಿಗೆ ಲಾಳ ಕಟ್ಟುವುದು, ಮರದ ಎತ್ತಿನ ಗಾಡಿಯ ಚಕ್ರಗಳಿಗೆ ಪಟ್ಟಿ ಬಿಡುವುದು, ರೈತರ ಕೃಷಿ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದೇ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಎಲ್ಲಾ ಹಿಂದೂ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯಾತರಾದ ಇವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಮಂದಿ ವಿದ್ಯಾವಂತರಿಲ್ಲ. ಕುಲಕಸುಬಿನೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೂ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಗೊಂಬೆರಾಮ : ಚಕ್ಕಳ(ಚರ್ಮ)ದ ಗೊಂಬೆಯಿಂದ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುರಾಣ, ರಾಮ, ಕೃಷ್ಣರ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ತೆಲುಗು ಮಾತನಾಡುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲಿಂದಲೋ ವಲಸೆ ಬಂದು ಇಲ್ಲಿಯೇ ನೆಲೆಯಾದವರು. ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಚೆ ಅಥವಾ ಬಿಳಿ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಪರದೆಯಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ, ಪರದೆಯ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಆಡಿಸುವವನೇ ಪಾತ್ರದ ಹಾಡುಗಳನ್ನೂ ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸುಗ್ಗಿ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಗೊಂಬೆ ರಾಮನಿಂದ ನಾಟಕ ಪ್ರದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸಿದರೆ ಊರಿಗೆ ಒಳ್ಳೆಯದಾಗುತ್ತದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಗ್ರಾಮೀಣರಲ್ಲಿದೆ.

ಝಾಡಮಾಲಿ : ಪರಿಶಿಷ್ಟಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ ಇವರನ್ನು ಆದಿದ್ರಾವಿಡರೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಆಚರಣೆ ನಡೆಗಳಿಂದ ಇವರನ್ನು ತಮಿಳುನಾಡು ಮೂಲದವರೆಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪುರಸಭೆ, ಸ್ಥಳೀಯಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಪೌರಕಾರ್ಮಿಕರಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಇವರಲ್ಲಿ ತೆಲುಗು ಮಾತನಾಡುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಊರುಕೇರಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡಯಜಮಾನ, ಚಿಕ್ಕಯಜಮಾನ ಎಂದು ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಸಂಘಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆ.ಆರ್.ನಗರ ಪೌರಕಾರ್ಮಿಕರ ಕಾಲೋನಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಚ್ಚು ವಿದ್ಯಾವಂತರಿಲ್ಲ. ಇವರು ಕುಲದೇವತೆ ಆದಿಶಕ್ತಿ, ಮಾರಮ್ಮ ಮುಂತಾದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಭೂಮಿ ಹೊಂದಿದ್ದು ಬಹುತೇಕ ಮಂದಿ ಕೂಲಿಕಾರ್ಮಿಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ತಮ್ಮಡಿ : ಶಿವಾರಾಧಕರಾದ ಇವರು ವಿರಳವಾಗಿ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದು, ಗುಡಿಯ ಶಿವಾರ್ಚನೆ ಹಾಗೂ ಹೂಬದಗಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕದವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ ಮಾತನಾಡುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಕಾಶ್ಯಪ, ಕೌಶಿಕ, ಅಗಸ್ತ್ಯ ಮುಂತಾದ ಗೋತ್ರಗಳಿದ್ದು, ಬಾಲಕರಿಗೆ ಲಿಂಗದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಿ

ಜನಿವಾರ-ಶಿವಲಿಂಗಗಳನ್ನು ಧರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಾಗಿ ಇವರನ್ನು ಶಿವದ್ವಿಜರೆಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೂ ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಆಚರಿಸುವ ಇವರಿಗೆ ಅವರದೇ ಪುರೋಹಿತವರ್ಗವಿದೆ. ಸತ್ತವರನ್ನು ಅವರ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಾನಮಾನದನ್ವಯ ಹೂಳುವುದೋ ಇಲ್ಲವೇ ಸುಡುವುದೋ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಆಗ ೧೦ ದಿನಗಳ ಸೂತಕವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಮಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ವಾರ್ಷಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧಾಚರಣೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಮಹಾಲಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಿಕರನ್ನು ಆರಾಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಸತ್ತ ಮಹಿಳಾ ಪೂರ್ವಿಕರನ್ನು ಶ್ರಾವಣ ಶುಕ್ರವಾರದಂದು ಆರಾಧಿಸುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇವರಲ್ಲಿದೆ.

ದೇವಾಂಗ (ನೇಕಾರ) : ನೇಕಾರಿಕೆ ಇವರ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವೃತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು, ಕನ್ನಡ ಹಾಗೂ ತೆಲುಗು ಮಾತೃಭಾಷಿಕರಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಬೆಡಗು, ಒಳಪಂಗಡಗಳಿದ್ದು, ವಧುತೆರೆ ತೀರಾ ಇತ್ತೀಚಿನವರೆಗೆ ತೆಲುಗು ದೇವಾಂಗ ಜನಾಂಗದಲ್ಲಿದ್ದು, ಉಪನಯನ, ಜನಿವಾರ ಧಾರಣೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಇವರು ಹುಟ್ಟು-ಸಾವಿನ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ಸೂತಕವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಲಿಂಗಧಾರಿಗಳೂ ಹೌದು. ತೆಲುಗು ದೇವಾಂಗರು ಸಸ್ಯಹಾರಿಗಳು. ರಾಮಲಿಂಗ, ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ಹಾಗೂ ಬನಶಂಕರಿ ಇವರ ಕುಲದೇವರುಗಳಾಗಿದ್ದು, ಜಾತಿ ಪುರೋಹಿತರೇ ಇವರಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೂಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ೧೧ನೇ ದಿವಸ, ಮಾಸಿಕ ಹಾಗೂ ವಾರ್ಷಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸೆಟ್ಟು ಅಥವಾ ಯಜಮಾನನ ನೇತ್ರತ್ವದಲ್ಲಿ ಜಾತಿಯ ಒಳಜಗಳಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಮನೆಯಲ್ಲೇ ಹಿಂದೆ ತೀರ್ಮಾನಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ನಾಯಕ : ಗಂಗಾಮತ, ಪರಿವಾರ, ರಾಜಪರಿವಾರ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಇವರನ್ನು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕುಲದವರು ವಿವಾಹಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆಸುವುದಿಲ್ಲ. ತಾಲೂಕಿನ ತಿಪ್ಪೂರು, ಮುಂಜನಹಳ್ಳಿ, ಭೇರೈ, ಹಂಪಾಪುರ, ಹನಸೋಗೆ, ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ, ಹೊಸೂರು, ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿ ಸೇರಿದಂತೆ ವಿವಿಧ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇವರು ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಬಹುತೇಕ ಜನರು ಬೇಸಾಯವನ್ನು ವೃತ್ತಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಗಾರೆಕೆಲಸ, ಹೂಮಾರಾಟ, ಹೂಬೆಳೆಯುವುದು, ಕೃಷಿ ಚಟುವಟಿಕೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಕಾಣಬರುತ್ತದೆ. ಮಲೆಮಹದೇಶ್ವರ, ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ, ಭೈರವ, ಬಿಳಿಗಿರಿ ರಂಗನಾಥ, ವೆಂಕಟೇಶ ಸೇರಿದಂತೆ ವಿವಿಧ ದೈವಗಳಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಗೌರಿ, ದೀಪಾವಳಿ, ಮಹಾಲಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಎಡೆ ಇಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯುಗಾದಿಯಿಂದ ಶಿವರಾತ್ರಿಯವರೆಗಿನ ಎಲ್ಲಾ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈಗಲೂ ತಮ್ಮ ಗ್ರಾಮಗಳ ನ್ಯಾಯಪಂಚಾಯಿತಿ, ಗ್ರಾಮಕಟ್ಟಲೆಗಳನ್ನು ಯಜಮಾನರ ಮೂಲಕ ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಿದ್ಯಾವಂತರ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆ. ಎರಡು ದಶಕದಿಂದೀಚೆಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉದ್ಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ರಾಜಕೀಯ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ಥಳೀಯ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಹುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಸಾವುಗಳ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ, ವಿವಾಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತ ಅಥವಾ ಜಂಗಮರನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿಯೂ ಹೂಳುವ ಪದ್ಧತಿಯೇ ಮುಂದುವರೆದಿದೆ.

ಬಣಜಿಗ (ನಾಯಿಡು) : ತೆಲುಗು ಮಾತನಾಡುವ ಬಳೆ ಬಣಜಿಗರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚಂದಗಾಲು, ಮಳಲಿ, ಕೆ.ಆರ್.ನಗರ ಸೇರಿದಂತೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರಾಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬಳೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡುವ ಇವರು ಇತರ ಹಿಂದೂ ಸಮುದಾಯದ ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬಾವಸಾರ ಕ್ಷತ್ರಿಯ : ಮರಾಠಿ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಹಿಂದಿ ಬೆರೆಸಿ ಮಾತನಾಡುವ ಇವರು ಮರಾಠಿ ಮೂಲದ ಹೆಸರನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಕೆ.ಆರ್.ನಗರದಲ್ಲಿ ವಾಸವಿದ್ದು ಇವರನ್ನೇ ದರ್ಜಿ ಜನಾಂಗವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಪಾಂಡುರಂಗ ವಿಠಲ ದೇವಾಲಯ ಹಾಗೂ ಬಾವಸಾರ ಕಲ್ಯಾಣಮಂಟಪವನ್ನು ನಗರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೂ ಧರ್ಮದ ಎಲ್ಲಾ ಆಚರಣೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಪಾಂಡುರಂಗವಿಠಲನ ಉತ್ಸವವನ್ನೂ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣ : ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಬಹು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಗಂಗರಿಂದ ಆರಂಭಗೊಂಡು ಮೈಸೂರು ಅರಸರ ಕಾಲದವರೆವಿಗೂ ಅಗ್ರಹಾರಗಳನ್ನು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ದತ್ತಿ ನೀಡಿದ್ದ ಅಂಶ ಆಯಾ ಕಾಲದ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ಭೇರೈ, ಚುಂಚನಕಟ್ಟೆ, ಹಳೆಯೂರು, ಹಂಪಾಪುರ, ಹನಸೋಗೆ, ಶೀಗೇವಾಳು, ಮಿರ್ಲೆ, ಗಂಧನಹಳ್ಳಿ, ಹೊಸ ಅಗ್ರಹಾರ, ಮಂಚನಹಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಕುಟುಂಬಗಳು ಹಿಂದೆ ವಾಸವಾಗಿದ್ದವು. ಈಗ ನಗರಗಳತ್ತ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಮುಖಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಹುತೇಕ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಕ್ಷೀಣಿಸಿದೆ. ಸ್ಮಾರ್ತ, ವೈಷ್ಣವ ಹಾಗೂ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವ ಪಂಥಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಇವರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ, ತಮಿಳು ಹಾಗೂ ತೆಲುಗು ಮಾತನಾಡುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಒಳಪಂಗಡಗಳಿವೆ. ಆದಿಶಂಕರರ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಸ್ಮಾರ್ತರಲ್ಲಿರುವ ಉಪಪಂಗಡಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ತಾಲ್ಲೂಕು ಸೇರಿದಂತೆ ಜಿಲ್ಲೆಯ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಈಶ್ವರನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಆಗಮಿಕರು, ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಇವರ ಮನೆಮಾತು ಕನ್ನಡ-ತಮಿಳು ಆಗಿದೆ. ಉಪನಯನದ ನಂತರ ಶಿವದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಇವರು ವೈದಿಕ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮಿಯರೂ ತಾಲ್ಲೂಕಿನಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ರಾಮಾನುಜ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದ ಶ್ರೀವೈಷ್ಣವರ ಮಾತೃಭಾಷೆ ತಮಿಳಾಗಿದ್ದು, ಇವರಲ್ಲೂ ಅನೇಕ ಉಪಪಂಗಡಗಳಿದ್ದು ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದೆಡೆ ಇವರಿದ್ದಾರೆ.

ಎಲ್ಲಾ ಗುಂಪಿನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಗೋತ್ರ-ಪ್ರವರಗಳಿದ್ದು, ಸಗೋತ್ರಿಯರ ನಡುವೆ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲಾ ಪಂಥದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ೧೬ ನಿತ್ಯ ಸಂಸ್ಕಾರ ಹಾಗೂ ೨೪ ನೈಮಿತ್ತಿಕ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು ಹಿಂದೆ ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿತ್ತು. ವಿಧವೆಯರಿಗೆ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ನಿಷಿದ್ಧಗಳು ಇಂದು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿವೆ. ಆಹಾರ ತರಕಾರಿ ಸೇವನೆಯಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳಿದ್ದವಾದರೂ ಇಂದು

ಸಡಿಲಗೊಂಡಿವೆ. ಇವರ ವಿವಾಹಾಚರಣೆಗಳು ವೈದಿಕ ಮಾದರಿಯಲ್ಲೇ ಜರುಗುತ್ತವೆ. ವಿವಾಹ ವಿಚ್ಛೇದನ ಹಾಗೂ ವಿಧವಾ ವಿವಾಹಗಳಿಗೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ನಿಷೇಧವಿದ್ದು, ಹಿಂದೆ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ವರದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ಈಗ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಕಾನೂನುಬಾಹಿರವೆಂದು ಘೋಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಈ ಆಚರಣೆಗಳು ಪರಿವರ್ತಿತ ಪರಿಸರಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಸಡಿಲಗೊಂಡಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಸ್ಮಾರ್ತರಿಗೆ ಯುಗಾದಿ, ಗೌರಿ-ಗಣಪತಿ, ಶಿವರಾತ್ರಿ ಮುಖ್ಯ ಹಬ್ಬಗಳು. ಶಂಕರ ಜಯಂತಿಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಧ್ವರಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಹಿಂದೂಹಬ್ಬಗಳೊಡನೆ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣಜಯಂತಿ, ಮಧ್ವನವಮಿ, ರಾಘವೇಂದ್ರ ಆರಾಧನೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿವೆ. ಇದರೊಡನೆ ವೈಷ್ಣವರು ಗೋಕುಲಾಷ್ಟಮಿ, ಕಾರ್ತೀಕಹಬ್ಬ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರೀ ವೈಷ್ಣವರೂ ತಾಲೂಕಿನ ಸಾಲೀಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಚಿತೆಗೇರಿಸಿ ಹತ್ತುದಿನಗಳ ಸೂತಕವನ್ನೂ ೧೩ ದಿನಗಳ ಪರ್ಯಂತ ವಿಧಿವತ್ತಾದ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನೂ ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಸತ್ತವರ್ಷ ಮಾಸಿಕ ತಿಥಿಯನ್ನೂ ನಂತರ ವಾರ್ಷಿಕ ತಿಥಿಯನ್ನೂ ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬಹುತೇಕ ವೇದಾಧ್ಯಯನ, ಬೋಧನಾ, ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವುದನ್ನೇ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿ ಹಿಂದೆ ಹೊಂದಿದ್ದ ಇವರು ಪ್ರಸ್ತುತ, ಇತರೆ ಜಾತಿಗಳಂತೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ವಿವಿಧ ರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಮರಾಠರು : ಮೂಲತಃ ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ ಕಡೆಯಿಂದ ಷಹಾಜಿ-ಶಿವಾಜಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗಕ್ಕೆ ವಲಸೆ ಬಂದವರಾಗಿದ್ದು, ಬೇಸಾಯ, ದರ್ಜಿಕಾಯಕ, ವ್ಯಾಪಾರಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮನ್ನು ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಚನ್ನಪ್ಪನಕೊಪ್ಪಲು ಅರೆಕಲ್ಲುಕೊಪ್ಪಲುಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಜನ ವಾಸವಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯವಂಶ, ಸೋಮವಂಶ, ಯದುವಂಶ ಹಾಗೂ ಶೇಷವಂಶಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಂಶಗಳಿದ್ದು, ಪವಾರ್, ಭೋಸ್ಲೆ, ರಾಹುತ್ ಮುಂತಾದ ೯೬ ದೇವಕ (ಕುಲ)ಗಳಿವೆ. ಅರೇರ್ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರ ಮಾತೃಭಾಷೆ ಮರಾಠಿಯಾಗಿದ್ದು, ಬಾಲಕರಿಗೆ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿ ಜನಿವಾರ ಧರಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಇವರ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪೌರೋಹಿತೃ ವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ವಿಧವಾ ವಿವಾಹ ಹಾಗೂ ವಿಚ್ಛೇದನಗಳಿಗೆ ಇವರಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಶಿವನನ್ನು ಖಂಡೋಬ ಹಾಗೂ ಬೈರೋಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆರಾಧಿಸುವ ಇವರು ವಿರೋಬ, ಅಂಬಾಭವಾನಿ, ತುಳಜಾಭವಾನಿ ಮುಂತಾದ ದೇವರುಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸತ್ತವರನ್ನು ಸುಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದು, ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ಸೂತಕವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹಾಲಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಿಕರ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಎಡೆ ಇಟ್ಟು ಪೂಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿವಾಜಿ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಸಮುದಾಯ ಭವನ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಅಂಬಾಭವಾನಿ ದೇವಿಯ ಆರಾಧಕರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಮಾದಿಗ : ತಾಲೂಕಿನ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲೂ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಇವರನ್ನು ಪದ್ಮಜಾತಿ, ಜಾಂಬವ, ಮಾತಂಗ, ಬೆಂಗಾರ ಹಾಗೂ ಎಡಗೈನವರೆಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು,

ಇವರಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಕಾರ್ಮಿಕರು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಚರ್ಮೋದ್ಯೋಗ ಮಾಡುವವರನ್ನು ಚಮ್ಮಾರರು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬೇಸಾಯ, ಕೂಲಿ ಮುಂತಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಾತಂಗಿ ಹಾಗೂ ಮಾರಮ್ಮ ಇವರ ಕುಲದೇವತೆಯರು. ಇವರಲ್ಲಿ ತಣಿಗೆ ಬುವ್ವದವರು ಹೆಡಿಗೆ ಬುವ್ವದವರು, ಮೊರದ ಬುವ್ವದವರು ಹಾಗೂ ಡಕ್ಕಲಿಗರು ಎಂಬ ಉಪಪಂಗಡಗಳಿವೆ. ವಿವಾಹದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮದುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಯಾವ ಪರಿಕರದಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣಲು ನೀಡುತ್ತಾರೆಂಬುದನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ತಣಿಗೆಬುವ್ವದವರು, ಮೊರದ ಬುವ್ವದವರು, ಹೆಡಿಗೆಬುವ್ವದವರು ಎಂಬ ಒಳಪ್ರಭೇದ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜಾಂಬವರು ಇವರ ಪುರೋಹಿತವರ್ಗವಾಗಿದ್ದು, ಮಠವನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಬೆಳ್ಳಿ, ಕಸಬ, ಬೇಲ, ಹನುಮಂತ, ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಬೆಡಗುಗಳಿವೆ. ತೆರಪದ್ಧತಿಯೂ ಇದ್ದು, ವಿಧವೆಯರಿಗೆ ಕೂಡಾವಳಿ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ. ಇದನ್ನು 'ಸೀರುಡಿಕೆ' ಎನ್ನುವ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ನೀಲಗಾರರು ಹಾಗೂ ಚೋಗಿಗಳನ್ನು ದೇವರ ಹೆಸರಲ್ಲಿ ಬಿಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಶರಣ ಹರಳಯ್ಯನನ್ನು ವಿಶೇಷ ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಕಾಣುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಹೂಳುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದ್ದು, ಮೂರು ಇಲ್ಲವೇ ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ಸೂತಕವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಯುಗಾದಿ, ವಿನಾಯಕಚೌತಿ ಹಾಗೂ ಮಹಾಲಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಗಳಂದು ಸ್ಮಶಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಸಮಾಧಿಗೆ ಪೂಜೆ-ಎಡೆ ಸಲ್ಲಿಸಿ, ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಕಳಸ ಪೂಜಿಸುವುದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ, ಮಹದೇಶ್ವರ, ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ, ದೊಡ್ಡಮ್ಮ ಮುಂತಾದ ಶಕ್ತಿದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ. ಹರಳಯ್ಯನ ಮೂಲ ಹೇಳುವ ಮಾದಿಗರಲ್ಲಿ ಶರಣಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಮಲೆಮಹದೇಶ್ವರ, ಮಂಟೇಸ್ವಾಮಿ, ಸಿದ್ಧಪ್ಪಾಜಿ, ರಾಚಪ್ಪಾಜಿ ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮದುವೆ, ನಾಮಕರಣ ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಹಿರಿಯರ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಆಧುನಿಕತೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪುರೋಹಿತರು ಬರುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ತಮಟೆ ರಾಮಡೋಲುಗಳನ್ನು ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಬಾರಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಣಾತರು.

ಯುಗಾದಿಯಿಂದ ಶಿವರಾತ್ರಿ ಸೇರಿದಂತೆ ಎಲ್ಲಾ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನೂ ಅದರಲ್ಲೂ ಸ್ಥಳೀಯ ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗಳ ಹಬ್ಬ ಹಾಗೂ ಮಾರ್ನಾಮಿಹಬ್ಬವನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂತೆ ಒಂದೊಂದು ಊರಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ದಿನ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೇದ : ಗವರಿಗ, ಗೌರಿಮಕ್ಕಳು ಎಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರು ಬೊಂಬು ಬಿದಿರಿನಿಂದ ವಿವಿಧ ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಾಯಕದವರಾಗಿದ್ದು, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಗರಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಕೃಷಿಕರು, ಕೃಷಿ ಕಾರ್ಮಿಕರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ವಿದ್ಯಾವಂತರು, ಸರ್ಕಾರಿ ಉದ್ಯೋಗಿಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಾರೆ. ಕನ್ನಡ-ತೆಲುಗು ಭಾಷೆಗಳನ್ನಾಡುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಪಂಗಡಗಳಿವೆ. ಇವರಲ್ಲಿ

ಬೆಳ್ಳಿಕುಲ ಹಾಗೂ ನಾಗರಕುಲ ಎಂಬ ಪಂಗಡಗಳಿದ್ದು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಪುರೋಹಿತರು ವಿವಾಹ ನಡೆಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದು, ವಧುವಿಗೆ ತೆರ ನೀಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ದೀಪಾವಳಿಯ ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಕಾಡಿಗೆ ಹೋಗಿ ಬೊಂಬು ಬಿದಿರಿನ ಮೇಳೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ ಬರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹಿಂದೆ ಇತ್ತು. ಆದರೆ ಈಗ ಮಹಾನವಮಿಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಆಯುಧಪೂಜೆಯಂದು ತಮ್ಮ ಕಸುಬಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹಿರಿಯಮ್ಮ ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವಿಯರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಇವರು ಕಾಡಿಗೆ ಹೋದಾಗ ಹುಲಿ ಹಾಗೂ ಇತರ ಕ್ರೂರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ತಮಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗದಿರಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಗಿಡದ ಮುತ್ತರಾಯನನ್ನು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಪೂಜಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇತ್ತು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ(ವೀ)ರಗಾರರನ್ನು ವರ್ಷದಲ್ಲೊಮ್ಮೆ ಪೂಜಿಸುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಹೂಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಇವರಲ್ಲೂ ಬಾಲಕರನ್ನು ದೇವರಗುಡ್ಡರನ್ನಾಗಿ ಮೀಸಲು ಬಿಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದ್ದು, ತಮ್ಮೊಳಗಿನ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಜಾತಿ ಕಟ್ಟಿಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಶೈವ, ವೈಷ್ಣವ ಪಂಗಡಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದವರಿದ್ದಾರೆ. ಕಪ್ಪಡಿರಾಚಿಪ್ಪಾಜಿ, ಮಂಜುನಾಥ, ಮಾದೇಶ್ವರ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಮುಂತಾದ ದೇವರನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲಾ ಹಿಂದೂಗಳಂತೆ ವಿವಿಧ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನೂ, ಮಾರಮ್ಮನ ಹಬ್ಬವನ್ನೂ ಆಚರಿಸುವರು. ಮೇಲುಕೋಟೆ ಚೆಲುವನಾರಾಯಣ, ತಿರುಪತಿ ವೆಂಕಟೇಶನಿಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಮೇದಾರ ಕೇತಯ್ಯನ ಪರಂಪರೆಯ ಮಠವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಘಟಿತಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಮೊದಲಿಯಾರ್ : ತಮಿಳುನಾಡು ಮೂಲದ ಇವರು ವಲಸೆ ಬಂದಿರುವ ಕೃಷಿಕವರ್ಗದವರಾಗಿದ್ದು, ವೆಲ್ಲಾಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವರಾಗಿದ್ದು, ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರು ಪೌರೋಹಿತೃ ವಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಶೈವ-ವೈಷ್ಣವ ಧರ್ಮೀಯರಿದ್ದು, ಆಂತರಿಕ ಬಿಕ್ಕಟ್ಟನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು, ಜಾತಿ ಪಂಚಾಯಿತಿ ಇದ್ದು, ಸತ್ತವರನ್ನು ಸುಡಲಾಗುತ್ತಾದರೂ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಆಸೀನ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಹೂಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಲ್ಲೂ ಹನ್ನೊಂದನೇ ದಿನ ಹಾಗೂ ವಾರ್ಷಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆಕೆವರು ತಮಿಳು ಮೂಲದವರಾದರೂ, ಕನ್ನಡ ಬಲ್ಲವರಾಗಿದ್ದು, ಬೇಸಾಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರು ಆರಾಧಿಸುವ ಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆಯನ್ನು ಆಧರಿಸಿದ ಕೋರ, ಕೂಟ, ಪಿರನ್‌ಕೂಟ, ಪೆರಲನ್ ಕೂಟ, ಕೊಡೆಕೂಟ, ಕೊಣ್ಣನು ಕೂಟ ಮುಂತಾದ ಉಪಪಂಗಡಗಳು ಇವರಲ್ಲಿವೆ. ಆಡಿಹಬ್ಬ ಹಾಗೂ ತಮಿಳು ಹೊಸವರ್ಷ ಇವರ ವಿಶೇಷ ಹಬ್ಬಗಳಾಗಿದ್ದು, ೧೭ ರಿಂದ ೨೫ ರೂ.ಗಳನ್ನು ತೆರ ನೀಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇವರಲ್ಲಿದ್ದು, ಸತ್ತವರನ್ನು ಅಗ್ನಿಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಅವಿವಾಹಿತರಾದಲ್ಲಿ ಹೂಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಒಳಜಗಳವನ್ನು ತೀರ್ಮಾನಿಸಲು ಇವರಲ್ಲಿ ಜಾತಿ ಪಂಚಾಯಿತಿ ಇದೆ.

ಯಾದವ : ಗೊಲ್ಲ, ಕೃಷ್ಣ ಗೊಲ್ಲ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರು ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಲೆಮಾರಿಗಳಾಗಿದ್ದು, ಪಶುಸಂಗೋಪನೆಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾಗಿದ್ದವರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಯರ ಅಥವಾ ಕಿತ್ತಾರಿ, ಪುನುಗು ಅಥವಾ ಕುಡಿ, ಪೈತಾಳಿ, ಕರ್ನೇ, ಪುನಿ ಅಥವಾ ಪುಜೆ,

ಬೀಗಮುದ್ರೆ ಅಥವಾ ಬೊಕ್ಕಸ, ಕಂಚು, ರಾಚ, ಮುಷ್ಟಿ ಮುಂತಾದ ಉಪಪಂಗಡಗಳಿದ್ದು, ಒಂಟಿ ಚಪ್ಪರದವರು ಹಾಗೂ ರೆಂಡು ಚಪ್ಪರದವರು ಎಂಬ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಬೇಧಗಳಿವೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಬೆಡಗುಗಳಿದ್ದು, ಕೃಷ್ಣ, ಮಾರಮ್ಮ, ಎಲ್ಲಮ್ಮ, ಗಂಗಮ್ಮ, ಮುಂತಾದ ದೇವಾನುದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ತೆರ ನೀಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇವರಲ್ಲಿದೆ. ಸತ್ತ ಬ್ರಹ್ಮಚಾರಿಗಳನ್ನು ಈರಗಾರರೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಕುದುರೆಸವಾರರಂತೆ ಕೆತ್ತಿದ ವೀರಗಲ್ಲು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ವಿಶೇಷ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಕ್ರಾಂತಿ ಹಬ್ಬದಂದು ಕಾಟಮರಾಯನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಇವರಲ್ಲಿ ದೇವರಿಗೆ ದಾಸಯ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಒಳಜಗಳ ತೀರ್ಮಾನಿಸಲು ಕಟ್ಟೇಮನೆಗಳಿದ್ದು, ಸತ್ತವರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೂಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಲಿಂಗಾಯತ : ಶಿವಲಿಂಗಧಾರಿಗಳಾದ ಇವರಲ್ಲಿ ಜಂಗಮ, ಆರಾಧ್ಯ, ಬಣಜಿಗ (ಶೆಟ್ಟಿ) ಶಿವಾಚಾರಿ, ಗೌಡ, ನೋಣಬ, ಸಾದರು ಮುಂತಾದ ಒಳಪಂಗಡಗಳಿದ್ದು, ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ಕನ್ನಡ ಮಾತನಾಡುವ ಇವರು ಕೃಷಿ, ವ್ಯಾಪಾರ ಸೇರಿದಂತೆ, ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾರೆ. ತಾವು ಪೂಜಿಸುವ ಇಷ್ಟಲಿಂಗವನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುವ ಇವರು ಪಂಚಾಚಾರ-ಅಷ್ಟಾವರಣ ಹಾಗೂ ಷಟ್ಸ್ಥಳ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದು, ಯಾಗ-ಯಜ್ಞ, ಉಪವಾಸ, ತಪಸ್ಸು ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಇವರು ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ. ಹುಟ್ಟು, ಮುಟ್ಟು, ಮರಣ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಸೂತಕ ಆಚರಣೆ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಾದರೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಮರಣಾನಂತರ ಜೀವಾತ್ಮವು ವಿಶ್ವಾತ್ಮದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗುವುದರಿಂದ ಮರಣೋತ್ತರ ಕ್ರಿಯಾವಿಧಿಗಳ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯೂ ಇವರಲ್ಲಿದೆ. ವೈದಿಕ ವಿಧಾನಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾದ ವಿವಾಹ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಇವರು ಅಗ್ನಿಗೆ ಬದಲು ಪಂಚಕಳಸ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ವೀರಭದ್ರನ ಒಕ್ಕಲಿನವರು ಗುಗ್ಗಲ ಸೇವೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಲಿಂಗದವೀರ ಎಂಬ ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಯು ಲಿಂಗಾಯತ ಹಾಗೂ ಕುರುಬರಿಬ್ಬರಲ್ಲೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಜಂಗಮರನ್ನು ಗುರುಗಳನ್ನಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ವೀರಶೈವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉತ್ತರಮುಖವಾಗಿ ಕೂರಿಸಿ ಸಮಾಧಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಿನ ಶಿವಗಣಾರಾಧನೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಆರಾಧ್ಯರು ವೇದ ಹಾಗೂ ಪಂಚಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಠೆಯುಳ್ಳವರಾಗಿದ್ದು, ಪಂಚಾಚಾರ್ಯರ ಜಯಂತಿಯನ್ನೂ, ಉಳಿದವರು ಬಸವೇಶ್ವರ ಜಯಂತಿ, ಶಿವರಾತ್ರಿ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನೂ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಿರಕ್ತರಾಗಿ ಮಠದಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿರುವವರನ್ನು ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕರೆದು ಪಾದಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ಗೌರವಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವೀರಶೈವರು ಯುಗಾದಿ, ದೀಪಾವಳಿ ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲದೆ ಗೌರಿ, ಶಿವರಾತ್ರಿ, ಬಸವಜಯಂತಿಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ಮನೆದೇವರ ರಥೋತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ತೇರೋಪ್ಪತ್ತು ಆಚರಿಸಿ ದಾಸೋಹ ಮಾಡಿ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪುರೋಹಿತ ಅಥವಾ ಜಂಗಮರನ್ನು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿಯೂ ಹೂಳುವ ಪದ್ಧತಿಯೇ ಇದೆ.

ಬಹುತೇಕ ಮಂದಿ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಹಿಂದಿನವರಾದ ಪಂಚಾಚಾರ್ಯರೇ ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಎಡೆಯೂರು ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ಬೆಟ್ಟದಪುರದ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ, ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ, ಮಲೆ ಮಹದೇಶ್ವರ, ಕುಂದೂರು ವೀರಭದ್ರ, ಶಿವಗಂಗೆಯ ಗಂಗಾಧರೇಶ್ವರ, ಗವಿಮಠದ ಸಿದ್ಧಲಿಂಗೇಶ್ವರ-ರಾಮೇಶ್ವರ, ಮುದುಕುತೊರೆ ಪಾರ್ವತಿದೇವಿ ಮುಂತಾದವರನ್ನು ಮನೆದೇವರೆಂದು ಆರಾಧಿಸುವವರೂ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾರೆ.

ವಡ್ಡ : ಕೆರೆ, ಬಾವಿ, ರಸ್ತೆ, ಮುಂತಾದ ಕಾಮಗಾರಿಗಳಲ್ಲಿ ದುಡಿಯುವ ಇವರು ತೆಲುಗು ಭಾಷಿಕರಿದ್ದು, ಕಲ್ಲು/ಊರು, ಮಣ್ಣು/ಬೈಲು/ದೇಶ ಹಾಗೂ ಉಪ್ಪುವಡ್ಡ ಎಂಬ ಪ್ರಬೇಧಗಳಿವೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಬಂಡಿವಡ್ಡ, ಹಂಡಿವಡ್ಡ, ಉಳುವಡ್ಡ, ಪುಟ್ಟೋಸಿವಡ್ಡ, ಕಟ್ಟಿವಡ್ಡ ಎಂಬ ಉಪಪಂಗಡಗಳಿವೆ. ಆಂಧ್ರ ಮೂಲದವರಾದ ಇವರಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಬೆಡಗುಗಳಿದ್ದು, ಏಳು ರೂ.ಗಳಿಂದ ೫೦ ರೂ.ವರೆಗೆ ತೆರ ನೀಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದ್ದು, ಮಹಿಳೆಯರು ಸೆರಗು ಬಿಗಿಯುವ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಗೊಬ್ಬೆ ಸೆರಗು ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ವಿವಾಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಾಸಿಂಗ ಧರಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿಲ್ಲ. ಗರ್ಭಿಣಿ ಹೆಂಗಸಿನ ಪತಿಯಾದವನು ಕೆರೆವೊಡ್ಡು ಕೀಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಶವಹೊರುವಂತಿಲ್ಲ. ಸಿದ್ಧರಾಮದೇವರು ಹಾಗೂ ಶಿರಾ (ತುಮಕೂರು ಜಿಲ್ಲೆ)ದ ಕರಿಯಮ್ಮ ದೇವರನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಒಳವ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸಲು ಜಾತಿಪಂಚಾಯಿತಿಗಳಿದ್ದು, ಸತ್ತವರನ್ನು ಹೊಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಶ್ವಕರ್ಮ : ಪಂಚಾಳರೆಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ, ಕುಂಬಾರ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಹಾಗೂ ಕಂಚುಗಾರ ಎಂಬ ಪಂಚಕರ್ಮದವರಿದ್ದು, ವಿಶ್ವಕರ್ಮ ಅಥವಾ ವಿಶ್ವಬ್ರಹ್ಮನ ಪಂಚಮುಖಗಳಿಂದ ಮನು, ಮಯ, ತ್ವಷ್ಟ, ಶಿಲ್ಪ ಹಾಗೂ ವಿಶ್ವಜ್ಞ (ದೈವಜ್ಞ)ರು ಜನಿಸಿದರೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದು, ಅವರ ವಂಶಸ್ಥರೇ ಈ ಪಂಚಾಳರೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ. ಈ ಐದು ಗೋತ್ರಗಳನ್ನು ೧೨೫ ಗೋತ್ರಗಳಾಗಿ ಪುನರ್ ವಿಭಜಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ಇವರಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ, ತೆಲುಗು, ತಮಿಳು ಮಾತನಾಡುವವರಿದ್ದಾರೆ. ಕಮ್ಮಟೇಶ್ವರ-ಕಾಳಿಕಾದೇವಿಯರು ಇವರ ಕುಲದೇವರುಗಳಾಗಿದ್ದು, ಬಾಲಕರಿಗೆ ಉಪನಯನ ಮಾಡಿ ಜನಿವಾರಧಾರಣೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ವೈದಿಕ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಇವರಲ್ಲಿ ವಿವಾಹ ವಿಧಿಯನ್ನು ಸ್ವಜಾತಿಯ ಪುರೋಹಿತರೇ ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಹುಟ್ಟು-ಸಾವುಗಳಲ್ಲಿ ಸೂತಕವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರಿಗೆ ಅಗ್ನಿಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಂದು ಪೂಜಿಸುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಹೆಸರಾಂತ ಶಿಲ್ಪಿಗಳು ಕಲಾವಿದರೂ ಆಗಿಹೋಗಿದ್ದಾರೆ. ಇವರು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ವಿರಳವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಾರೆ. ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಕಾಂಬ ದೇಗುಲವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿದ್ದು, ತಮ್ಮ ಮಠದ ಸ್ವಾಮಿಗಳ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಜನಾಂಗೀಯ ಸಂಘಟನೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. .

ವೈಶ್ಯ : ಕೊಮ್ಮಟಿ, ಶ್ರೇಷ್ಠಿ, ಶೆಟ್ಟರು ಎಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ವರ್ತಕ ಜನಾಂಗದವರಾಗಿದ್ದು, ತಾಲೂಕಿನ ಪಟ್ಟಣಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದ್ದು

ವಾಣಿಜ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಚಿನ್ನ, ಬೆಳ್ಳಿ ಪಾತ್ರ, ಬಟ್ಟೆ, ಸಿಮೆಂಟು, ಮುಂತಾದ ವ್ಯವಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ತೆಲುಗು ಇವರ ಮಾತೃಭಾಷೆಯಾದರೂ, ಕನ್ನಡದಲ್ಲೇ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಗವರೆ, ತುಪ್ಪದ ಹಾಗೂ ತ್ರೈವರ್ಣಿಕ್ ಎಂಬ ಪಂಗಡಗಳಿವೆ. ವೈದಿಕ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ಇವರಲ್ಲಿ ೧೦೨ ಗೋತ್ರಗಳಿದ್ದು, ಧರ್ಮಾಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ವೈದಿಕ ಕ್ರಮ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಎಂಟನೇ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಉಪನಯನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬಿಳಿಗಿರಿರಂಗನಾಥ, ಚೆಲುವನಾರಾಯಣ, ವೆಂಕಟೇಶ್ವರ, ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ ಮುಂತಾದವು ಇವರ ಮನೆದೇವರುಗಳಾಗಿವೆ. ತಮ್ಮ ಕುಲದೇವತೆ ಕನ್ನಿಕಾಪರಮೇಶ್ವರಿದೇವಿಗೂ ಅರ್ಕೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಗೂ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಜಾತಿಪಂಚಾಯಿತಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ವೈದಿಕ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಹಂದಿಚೋಗಿ : ಇವರ ಮಾತೃಭಾಷೆ ತೆಲುಗು. ಹಂದಿ ಸಾಕಾಣಿಕೆಯನ್ನೇ ಉದ್ಯೋಗವಾಗಿ ಹೊಂದಿರುವ ಇವರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಕಾಕನಹಳ್ಳಿ, ಸಿದ್ಧನಕೊಪ್ಪಲು ಮುಂತಾದ ಕಡೆ ಇದ್ದಾರೆ. ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಇವರು ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ಸುಧಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಗುಡಿಸಲುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಇವರು ಈಗ ಸರ್ಕಾರದ ನೆರೆವಿನಿಂದ ಮನೆಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಹೆಣ್ಣುವಾಸದವ (ವೇಷಧಾರಿ): ಇವರು ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಹೊಸೂರು, ಕಲ್ಲಹಳ್ಳಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ. ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರ ಮಾಡುವುದು ಇವರ ಉದ್ಯೋಗ. ಪುರಾಣ, ಮಹಾಭಾರತದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಆಧರಿಸಿ ನಾಟಕ ಆಡುತ್ತಾರೆ. ಮನೆಮಂದಿಯೆಲ್ಲ ಪಾತ್ರ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಮರಾಠಿಯನ್ನು ಮಾತೃಭಾಷೆಯಾಗಿ ಹೊಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇವರ ಸಂಖ್ಯೆ ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ.

ಹೊಲೆಯ : ಈಗ ಆದಿಕರ್ನಾಟಕರೆಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇವರು ೧೮ ಪಣಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು, ಬಲಗೈನವರೆಂದೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ಮಾತನಾಡುವ ಇವರು ಹಿಂದೆ ಗ್ರಾಮದ ಹೊರಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲಿ ಅತ್ತಿಕುಲ, ಆನೆಕುಲ, ಆಲೆಕುಲ ಮುಂತಾದ ಬೆಡಗುಗಳೂ ಇವೆ. ಹನ್ನೆರಡೂವರೆ ರೂಪಾಯಿಗಳ 'ವಧುತೆ'ವು ಇವರಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಕನ್ಯೆಯನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ವಿಧುರನು 'ಸವತಿಹಣ' ಎಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಧುತೆ ನೀಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇವರಲ್ಲಿ ಶಿವಾರಾಧಕರು ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ, ಚೌಡೇಶ್ವರಿ, ಮಾಸ್ತಮ್ಮ, ಸಿದ್ಧಪ್ಪಾಜಿಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ತಮ್ಮಡಿಗಳು ಅವರ ಗುರುಗಳಾದರೆ, ವೈಷ್ಣವಾರಾಧಕರಿಗೆ ಸಾತಾನಿಗಳು ಗುರುಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವರಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರ ತಲೆಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕಿರುವಂತೆ ಮಲಗಿಸಿ ಹೂಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ವಯಸ್ಸಾದವರನ್ನು ಸುಡುವುದೂ ಉಂಟು. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಕೃಷಿ ಕಾರ್ಮಿಕರಾಗಿರುವ ಇವರಲ್ಲಿ ಒಳಜಗಳಗಳನ್ನು ಹಿರಿಯರನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಜಾತಿ ಪಂಚಾಯತಿಯಲ್ಲಿ ಗೊತ್ತುಗಾರನ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ದೊಡ್ಡಮ್ಮ, ಚಿಕ್ಕಮ್ಮ, ನಂಜುಂಡೇಶ್ವರ, ಬಿಳಿಗಿರಿರಂಗಪ್ಪ, ಸಿದ್ಧಪ್ಪಾಜಿ, ರಾಜಪ್ಪಾಜಿ, ಮಂಟೇಸ್ವಾಮಿ, ಚುಂಚನಕಟ್ಟೆ ಶ್ರೀರಾಮದೇವರು, ಮಾರಮ್ಮ ಹೀಗೆ

ಹತ್ತುಹಲವು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮಾರ್ನಾಮಿ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಹಿರಿಯರಿಗೆ ಎಡೆ ಇಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ತಮಟೆ, ತಂಬೂರಿ ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯ ನುಡಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ. ಕುಲದಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನ, ಕುಲವಾಡಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಿದ್ದು, ಇಂದೂ ತಮ್ಮಲ್ಲಿನ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಕುಲದಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪದ್ಧತಿಯಿದೆ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾನಂತರ ಸ್ಥಳೀಯ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿ, ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾರೆ.

ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನ

ತಾಲೂಕಿನ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಸಾಮಾಜಿಕ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿವೆ. ನಗರಪ್ರದೇಶದ ದೈನಂದಿನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮೀಣ ಬದುಕಿನಲ್ಲೂ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆಯಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾರಿಗೆ-ಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲಾಗಿರುವ ಪ್ರಗತಿಯೂ ಕಾರಣ. ಅದರಲ್ಲೂ ಮಾಹಿತಿ ತಂತ್ರಜ್ಞಾನದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಿಂದಾಗಿ, ವಿಶ್ವಗ್ರಾಮ ಕಲ್ಪನೆ ನನಸಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ದೂರವಾಣಿ, ದೂರದರ್ಶನ, ಗಣಕಯಂತ್ರ ಹಾಗೂ ಅಂತರ್ಜಾಲ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು ಇದನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಸರಳಗೊಳಿಸಿವೆ. ಕೃಷಿಯಲ್ಲಿ ಸುಧಾರಣೆ, ನೀರಾವರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿ, ಶಿಕ್ಷಣ ಸೌಕರ್ಯ, ಆರೋಗ್ಯ ಸೌಲಭ್ಯ, ಬ್ಯಾಂಕಿಂಗ್, ಸಹಕಾರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಮಹಿಳಾ ಮತ್ತು ಮಕ್ಕಳ ಕಲ್ಯಾಣ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸೇವಾ ಸೌಲಭ್ಯಗಳೇ ಮುಂತಾದ ರಂಗಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಸರ್ಕಾರ ಕೈಗೊಂಡ ಪ್ರಗತಿಶೀಲ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳೇ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು, ಅದನ್ನೆಂದು ತಾಲೂಕಿನ ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಾಗೂ ನಗರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಾಮೀಣ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೃಷಿರಂಗಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ, ಸುಧಾರಿತ ಕೃಷಿಪದ್ಧತಿ, ಕೃಷಿ ಉಪಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದ್ದು, ತಂತ್ರಜ್ಞಾನ ಆಧಾರಿತ ಕೃಷಿಯತ್ತ ಪರಿವರ್ತನೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದು, ಉಳುಮೆಯಿಂದ ಕಟಾವಿನವರೆಗೆ ಯಂತ್ರಗಳ ಬಳಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದೆ. ರಸಗೊಬ್ಬರಗಳ ಬಳಕೆ ಕೃಷಿ ಉತ್ಪನ್ನದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಇಳುವರಿಯನ್ನು ತಂದಿದೆಯಾದರೂ, ಸಾವಯವ ಕೃಷಿಯ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯೆಂದು ಮನವರಿಕೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ. ವಿದ್ಯುತ್ ಬಳಕೆಯಿಂದಾಗಿ, ಅಂತರ್ಜಲವನ್ನು ವರ್ಷವಿಡೀ ಅಗತ್ಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕೃಷಿ ಉತ್ಪನ್ನವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸೌಕರ್ಯ ರೈತರಿಗೆ ಲಭಿಸಿದೆಯಾದರೂ, ಅಂತರ್ಜಲ ಮಟ್ಟದ ಕುಸಿತದಿಂದಾಗಿ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಅಸಮತೋಲನವುಂಟಾಗಿ ನಾನಾ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಕೌಟುಂಬಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬಗಳು ಅವಸಾನದ ಅಂಚನ್ನು ತಲುಪಿದ್ದು, ವಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಬಂಧಗಳು ಸಡಿಲಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ಆತಂಕದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾಗಿದೆ.

ಒಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಬದುಕಿನ ಜೀವಾಳವಾಗಿದ್ದ ಕುಂಬಾರ, ಗಾಣಿಗ, ಬಡಗಿ, ಕಮ್ಮಾರ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಮುಂತಾದ ಕುಲಕಸುಬುಗಳೆಂದು ಕೈಗಾರಿಕಾಭಿವೃದ್ಧಿಯಿಂದಾಗಿ ಹಿನ್ನಡೆ ಕಂಡಿದ್ದು, ಅವುಗಳ ಸ್ಥಳವನ್ನು ಯಂತ್ರೋಪಕರಣ ಆಧಾರಿತ ಉತ್ಪಾದನೆಗಳು

ಆಕ್ರಮಿಸಿವೆ. ತಾಂತ್ರಿಕ ಪ್ರಗತಿ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ತರದ ಜನರ ಜೀವನಕ್ರಮದ ಮೇಲೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವೃತ್ತಿಗಳು ಕ್ಷೀಣಿಸಲಾರಂಭಿಸಿ, ಸಂಬಂಧಿತ ಕಸುಬುದಾರರು ಪಟ್ಟಣ ಸೇರಿ ಪರ್ಯಾಯ ಮಾರ್ಗ ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ರಾಗಿ ಬೀಸುವುದು, ಬತ್ತ ಕುಟ್ಟುವುದು, ಮುಂತಾದವು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿ ರಾಗಿ-ಅಕ್ಕಿ ಗಿರಣಿಗಳು ತಲೆ ಎತ್ತಿ ಮೆರೆದಿವೆ. ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಬದುಕು ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿದೆ.

ವಾಣಿಜ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರ ವಹಿವಾಟಿನಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಪ್ರಗತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ಸೇರಿದಂತೆ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ವಾರದ ಸಂತೆಗಳಿಂದಿಗೂ ನಡೆಯುತ್ತಿವೆ. ಕೃಷಿ ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ಹಾಗೂ ರೇಷ್ಮೆ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗಳು ಕೃಷಿ ಉತ್ಪನ್ನಗಳಿಗೆ ಉತ್ತಮ ಮಾರುಕಟ್ಟೆ ಹಾಗೂ ಯೋಗ್ಯಬೆಲೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಮೂಲಕ ರೈತರ ಬದುಕನ್ನು ಹಸನಾಗಿಸುವಲ್ಲಿ ನೆರವಾಗಿವೆ. ನಗರಜೀವನದಲ್ಲಿ ಜಾತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಹಿಡಿತವನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸುವಲ್ಲಿ ಹೋಟೆಲು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಂತಹ ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳು ಕೈಜೋಡಿಸಿವೆ. ಆದರೆ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಅದು ಮುಂದುವರಿದಿದೆಯಾದರೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಪರಿವರ್ತನೆಯಾಗಿದೆ. ಅಸ್ವಶ್ಯತೆಯಂತಹ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪಿಡುಗು ಕಾನೂನುಬಾಹಿರವಾಗಿದ್ದು, ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಪರಿಶಿಷ್ಟಜಾತಿ, ಪಂಗಡಗಳಿಗೆ ಸೇರಿದ ಜನರ ಹಿತಾಸಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯ ಸರ್ಕಾರಗಳು ರೂಪಿಸಿದ ಹಲವಾರು ಕಾಯ್ದೆ ಹಾಗೂ ಯೋಜನೆಗಳಿಂದಾಗಿ ಕೆಳವರ್ಗದ ಜನರಿಗೆ ಸಮಾನ ಸೌಕರ್ಯ ಲಭಿಸಿ, ಎಲ್ಲಾ ರಂಗಗಳಲ್ಲೂ ಅವರಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ದೊರೆಯುವಂತಾಗಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ತಾಲೂಕಿನ ಜನರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಬದಲಾವಣೆಯುಂಟಾಗಿದ್ದರೂ ಆಹಾರ, ವಸತಿ, ಮೂಲಭೂತ ಸೌಕರ್ಯ, ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ವಾವಲಂಬನೆ ಹಾಗೂ ಸ್ಥಿರತೆ, ಉಡುಗೆ-ತೊಡುಗೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಭೌತಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿ ಕಂಡುಬಂದಿದೆಯಾದರೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಜೀವನಕ್ರಮ ಇನ್ನೂ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ.

ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆ : ವಿವಾಹಿತ ಹಿಂದೂ ಮಹಿಳೆಯು ಗರ್ಭಿಣಿಯಾದಾಗಿನಿಂದ ಹೆರಿಗೆಯಾಗುವವರೆಗೆ ಹಲವಾರು ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲ ಹೆರಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತವರುಮನೆಯಲ್ಲಿ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದು, ಗರ್ಭಿಣಿಯ ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ಈಡೇರಿಸಲು ಮನೆಮಂದಿಯೆಲ್ಲ ಗಮನ ನೀಡುತ್ತಿದ್ದು, ಪೌಷ್ಟಿಕ ಆಹಾರ ನೀಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ವಿಚಾರಗಳನ್ನೇ ಅವಳಿಗೆ ತಿಳಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರಮದಾಯಕ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅವಳಿಗೆ ಅವಕಾಶ ನೀಡದೆ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಶುಭ ಸಂಗತಿ, ದೃಶ್ಯಗಳಿಂದ ಅವಳನ್ನು ದೂರವಿಟ್ಟು, ಅಮಾವಾಸ್ಯೆ, ಚಂದ್ರ-ಸೂರ್ಯಗ್ರಹಣಗಳಂದು ಹೊರಗೆ ಹೋಗಲು ಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ. ಗರ್ಭಿಣಿಗೆ ಐದು ಇಲ್ಲವೇ ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗಂಡನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹಸಿರು ಸೀರೆ ಉಡಿಸಿ ಸೀಮಂತ ಮಾಡಿ, ಮಡಿಲು ತುಂಬಿ ಹೆರಿಗೆಗೆಂದು ತವರು ಮನೆಗೆ ಕಳುಹಿಸಿ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಮನೆಯಲ್ಲೇ ಸೂಲಗತ್ತಿಯರ ನೆರವಿನೊಂದಿಗೆ

ಹೆರಿಗೆ ಮಾಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರಿಂದು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆರೋಗ್ಯ ಕೇಂದ್ರ, ಆಸ್ಪತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರ ನೆರವಿನೊಂದಿಗೆ ಹೆರಿಗೆ ಮಾಡಿಸುವುದು ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹೆರಿಗೆಗೆಂದು ತವರಿಗೆ ಹೋದ ಹೆಂಡತಿಗೆ ಹೆರಿಗೆಯಾಗಿ ಸೂತಕ ಕಳೆಯುವವರೆಗೂ ಗಂಡನಾದವ ಮುಖ ಕ್ಷೌರ ಮಾಡದೇ ಇರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಎಂಟರಿಂದ ಹದಿನೈದನೆಯ ದಿನದವರೆಗೆ ಸೂತಕವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ೧೧ ಅಥವಾ ೧೨ನೆಯ ದಿನದಂದು ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಜಾತಕ ಬರೆಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಮೊದಲ ೧೧ ದಿನ ಬಾಣಂತಿಗೆ ಆಹಾರದೊಂದಿಗೆ ಬಾಣಂತಿಖಾರ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೆರಿಗೆಯಾದ ಮೂರು-ಐದು-ಒಂಭತ್ತು ತಿಂಗಳ ನಂತರ, ಮಗುವಿನೊಂದಿಗೆ ತಾಯಿಯು ಗಂಡನ ಮನೆಗೆ ಹಿಂತಿರುಗುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಮಕ್ಕಳಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ನಾಗರಪ್ರತಿಷ್ಠೆ, ಅಶ್ವಧವ್ಯಕ್ತ ಪೂಜೆ, ಯಾತ್ರ ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದರೂ, ವೈದ್ಯಕೀಯ ನೆರವು ಪಡೆಯುವುದು ಇಂದು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದೆ. ಮಗುವಿನ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಒಂದು ಅಥವಾ ಮೂರು ವರ್ಷದೊಳಗೆ ಮನೆದೇವರಿಗೆ ಮುಡಿ ಕೊಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಾದಲ್ಲಿ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲೇ ಬಾಲಕರಿಗೆ ಉಪನಯನವನ್ನು ಮಾಡಿ ಜನಿವಾರ ಧರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ವೈಶ್ಯ, ಕವ್ಮಾರ, ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗ, ನೇಕಾರ ಬಣಜಿಗ ಮುಂತಾದ ವೈಷ್ಣವ ಅನುಯಾಯಿಗಳಲ್ಲೂ ಜನಿವಾರ ಧಾರಣೆ ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿದೆ. ವೀರಶೈವರಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ಧಾರಣೆಯನ್ನು ಮಗುವಿನ ನಾಮಕರಣದಂದೇ ಮಾಡಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ.

ಮುಸ್ಲಿಮರಲ್ಲಿ ಮಗುವಿನ ಜನನದ ಸುದ್ದಿಯನ್ನು ತರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಉಡುಗೊರೆ ನೀಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದು, ಮಗುವನ್ನು ದುಷ್ಟಶಕ್ತಿಗಳು ಕಾಡದಿರಲೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಹಲವಾರು ಧಾರ್ಮಿಕ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹುಟ್ಟಿದ ಆರನೆಯ ದಿನ ಸತ್ತ ಹಿರಿಯರ ಹೆಸರನ್ನು ಮಗುವಿಗೆ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಡಿಕ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ೭-೧೪ ಹಾಗೂ ೨೧ನೇ ದಿನದಂದು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಗುವಿಗೆ ನಾಲ್ಕಾವರೆ ತಿಂಗಳಾದಾಗ ಉಪ್ಪು (ನಮಕ್ ಚಾಸಿ) ಮಾಂಸಗಳನ್ನು ಚೀಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮಗುವಿಗೆ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ನಾಲ್ಕು ದಿನಗಳಾಗಿದ್ದಾಗ ಬಿಸ್ಕಿಲ್ಲಾವನ್ನೂ ಏಳನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಸನ್ನತ್ತನ್ನು ಮಾಡಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರೈಸ್ತರಲ್ಲಿ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿನೊಳಗೆ ಚರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ನಾಮಕರಣ ಮಾಡುವ ಸಮಾರಂಭವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಮೈನೆರೆದಾಗ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಜಾತಿಯವರಲ್ಲೂ ಮೂರರಿಂದ ಹದಿನೈದು ದಿನಗಳ ಸೂತಕವನ್ನು ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಅವಳನ್ನು ಕೊಠಡಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕೆಲವು ಜಾತಿಯವರಲ್ಲಿ ಸೋದರಮಾವ ಗುಡಿಸಲು ಹಾಕಿ ಸೋದರಸೊಸೆಯನ್ನು ಇರಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹಿಂದೆ ಇತ್ತು. ಸಾಯಂಕಾಲದ ವೇಳೆ ಹುಡುಗಿಗೆ ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಅರಿಶಿನ ಕುಂಕುಮ ಹಚ್ಚಿ ಆರತಿ ಬೆಳಗುತ್ತಾರೆ. ಉಡಿ ತುಂಬುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೂ ಇದೆ. ಸೂತಕ ಕಳೆಯುತ್ತಿದ್ದಂತೆ, ಹೊಸ ಬಟ್ಟೆಯುಡಿಸಿ ಮನೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲ ಓಡಾಡಬಹುದಾಗಿದೆ.

ವಿವಾಹ : ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಬದ್ಧವಾಗಿ ಐದು ದಿನ ಆಚರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಕ್ರಮೇಣ ಮೂರು ದಿನಗಳಿಗೆ ಇಳಿದ ಅದಿಂದು ೨೪ ಗಂಟೆಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಂಡಿದೆ. ಬಾಲ್ಯವಿವಾಹವೆಂದು ಕಣ್ಮರೆಯಾಗಿದ್ದು, ಹುಡುಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತ ವಯಸ್ಕಳಾದ ಮೇಲೆ ವಿವಾಹ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೆಣ್ಣಿನ ಮನೆ ಮುಂದೆ ಮದುವೆ ನಡೆಯುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಹುಡುಗಿಯ ಊರಲ್ಲಿನ ಗುಡಿ ಇಲ್ಲವೇ ಭತ್ತದಲ್ಲಿ ವಿವಾಹ ಮಾಡಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಗೋತ್ರ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿರದಿದ್ದರೂ, ಒಳಪಂಗಡ, ಉಪಪಂಗಡಗಳ ನಡುವೆ ವಿವಾಹಗಳೆಂದು ಜರುಗುವಷ್ಟು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳು ಸಡಿಲಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ. ಆದರೂ ಇನ್ನೂ ಪೂರ್ಣ ಹೋಗಿಲ್ಲ. ವಿವಾಹ ನಿಶ್ಚಯಿಸುವ ಮೊದಲು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಧು-ವರರ ಜಾತಕಗಳನ್ನು ನೋಡಿ, ಅದು ಕೂಡಿ ಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ವಿವಾಹ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಐದು ದಿನ ಅಥವಾ ಮೂರು ದಿನಕ್ಕೆ ಮೊದಲೇ ವಧುವರರಿಗೆ ಅವರವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮುತ್ತೈದೆಯರು ಸೇರಿ ಎಣ್ಣೆ ನೀರು ಹಾಕಿ, ಮನೆ ಮುಂದೆ ಚಪ್ಪರ ಹಾಕುವುದರೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹ ಸಂಭ್ರಮ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೋದರಮಾವ ಕಳ್ಳಿಗಿಡದ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಹಾಲುಕಂಬವಾಗಿ ತಂದು ನೆಡುತ್ತಾನೆ. ವಿವಾಹದ ಹಿಂದಿನ ದಿನವಾದ ಚಪ್ಪರದಂದು ಸಣ್ಣವಿಳೈಶಾಸ್ತ್ರ (ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥ) ಹಾಗೂ ದೇವತಾಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಧಾರೆಯ ದಿನದಂದು ವಧುವಿನ ತಂದೆ-ತಾಯಿ-ಬಂಧು-ಬಳಗದವರು ವರನಿಗೆ ಕನೈಯನ್ನು ಧಾರೆಯೆರೆದ ನಂತರ ಅವಳಿಗೆ ವರನು ತಾಳಿ ಕಟ್ಟುವುದರೊಂದಿಗೆ ವಧುವರರು ದಂಪತಿಯಾಗಿ ಗುರುಹಿರಿಯರಿಂದ ಅಕ್ಷತಾಶೀರ್ವಾದಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದೆ ನಾಗವಳ್ಳಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಮನೆದೇವರ ದರ್ಶನ, ಮನೆತುಂಬಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು ಪ್ರಸ್ಥಮಾಡುವುದು ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ವಧು ಗಂಡಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರ ಮಾಡಲಾರಂಭಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಹಿಂದೂಗಳ ವಿವಾಹದಲ್ಲಿ ಮದುವೆಯುದ್ದಕ್ಕೂ ಸೋದರಮಾವನು ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರ ವಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಮಾತೃಪ್ರಧಾನ ಕುಟುಂಬವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪಳೆಯುಳಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಂದು ಅಂತರಜಾತಿ ವಿವಾಹಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಸಾಮೂಹಿಕ ವಿವಾಹವೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಅಂತರಜಾತಿ ವಿವಾಹಗಳಿಗೆ ಸರ್ಕಾರವು ತಾಳಿಭಾಗ್ಯ ಯೋಜನೆ ಮೂಲಕ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡುತ್ತಿದೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂಘಸಂಸ್ಥೆ, ಮಠ ಮುಂತಾದವು ಸಾಮೂಹಿಕ ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಬೆಂಬಲಿಸುತ್ತಿವೆ. ಅಂತರ್ಜಾತಿ ವಿವಾಹವಾಗುವ ವಧು-ವರರಲ್ಲೊಬ್ಬರು ಪರಿಶಿಷ್ಟಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದರೆ, ಅಂತಹವರಿಗೆ ಸರ್ಕಾರ ೨೫,೦೦೦ ರೂ.ಗಳ ನೆರವು ನೀಡಿ ನೌಕರಿಯನ್ನೂ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ವಿಧವಾ ವಿವಾಹ : ಕೂಡಿಕೆ, ಸೀರುಡಿಕೆ ಎಂದೂ ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಇದು ಕೆಲವು ಜಾತಿಯ ಜನರಲ್ಲಿ ಈಗಲೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ವಿಧವೆಯರು ವಿಧುರರನ್ನು ವಿವಾಹವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಕೆ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯ ರಾತ್ರಿಯಂದು ವಿವಾಹ ಮಾಡಿ ಕುಲಬಾಂಧವರಿಗೆ ಔತಣ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಾಹ

ವಿಜ್ಞೇದನಕ್ಕೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಒಪ್ಪಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಇಂದು ಕಾನೂನು ಪ್ರಕಾರ ವಿಜ್ಞೇದನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿದೆ.

ಮುಸ್ಲಿಮರಲ್ಲಿ ವಿವಾಹವು ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಒಪ್ಪಂದವಾಗಿದ್ದು, ವಧು-ವರರ ಕುಟುಂಬದವರ ನಡುವೆ ಮೆಹಾರ ಮುಂತಾದ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಒಪ್ಪಂದವೇರ್ಪಟ್ಟು ನಂತರ ಮದುವೆ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಿವಾಹ ದಿನದಂದು ವರನು ಕುದುರೆ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ವಧುವಿನ ಮನೆಗೆ ಬಂದು ಖಾಜಿ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮೆಹಾರ್ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ನಂತರ ನಿಖಾ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆನಂತರ ಶಾದಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿ ಬಂಧು-ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಔತಣ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಸ್ಲಿಮರಲ್ಲಿ ಪುರುಷರು ಯಾವುದೇ ಕಾರಣಕ್ಕೂ ಮೂರು ಬಾರಿ 'ತಲಾಕ್' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ವಿವಾಹ ವಿಜ್ಞೇದನಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಕಾನೂನಿನ ಮೂಲಕ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನಡೆದಿವೆ.

ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ನರಲ್ಲಿ ವಧು-ವರರ ಕುಟುಂಬದವರು ವಿವಾಹಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿದ ನಂತರ ನಿಶ್ಚಿತಾರ್ಥವು ವರನ ಕಡೆಯ ಪ್ಯಾರಿಸ್ ಚರ್ಚಿನಲ್ಲಿ ಪಾದ್ರಿಗಳ ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆನಂತರ ವಿವಾಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಧು-ವರರು ಉಂಗುರ ಬದಲಿಸಿಕೊಂಡು ರಿಜಿಸ್ಟ್ರ್‌ನಲ್ಲಿ ಸಹಿ ಮಾಡಿ, ಔತಣ ನೀಡುವುದರೊಂದಿಗೆ ವಿವಾಹ ಪೂರ್ಣಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈಗ ಅವರಲ್ಲೂ ಮಾಂಗಲ್ಯ ಕಟ್ಟುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ.

ಶವಸಂಸ್ಕಾರ : ಶವಸಂಸ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಆಯಾ ಜಾತಿಯವರ ಸ್ಥಾನಗಳು ಕೆಲವೆಡೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ಹೊಲದಲ್ಲೇ ಹೂಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿ ಸತ್ತವರನ್ನು ಹೂಳುವ ಹಾಗೂ ಸುಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ಬಂಜಾರ, ವೈಶ್ಯ ಮುಂತಾದ ಜಾತಿಯವರಲ್ಲಿ ಸುಡುವುದು ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ತೀರಾವಯಸ್ಸಾದವರು, ಕುಷ್ಟ, ತೊನ್ನು ಮುಂತಾದ ರೋಗಿಗಳ ಶವವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಜಾತಿಯಲ್ಲೂ ಸುಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದಂತೆ ತಲೆಯನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ದಿಕ್ಕಿಗೆಟ್ಟು ಶವವನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಇಲ್ಲವೇ ಮಲಗಿಸಿ ಮಣ್ಣು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸಮಾಧಿ ಮೇಲೆ ಶಿಲೆ, ವೃಂದಾವನ, ಮಂಟಪ, ಗದ್ದುಗೆ ಮುಂತಾದವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೆಂದು ವಿರಳವಾಗಿದೆ. ವೀರಶೈವರಲ್ಲಿ ಶಿವದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆದವರ ಶವಗಳಿಗೆ ಕ್ರಿಯಾಸಮಾಧಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಾಹ್ಮಣರೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಇತರ ವೈಷ್ಣವಾರಾಧಕರಲ್ಲಿ ಮರಣಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ತುಳಸಿದಳವಿಟ್ಟು-ಗಂಗಾಜಲವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರ ನಾಮವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಸತ್ತವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಬೆಂಕಿ ಕೊಳ್ಳಿಯನ್ನು ಇಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಶವಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ ಚಟ್ಟದಲ್ಲಿಟ್ಟು, ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಜಾತಿಯವರಲ್ಲಿ ಶವದೊಂದಿಗೆ ಬೆಂಕಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಶವವನ್ನು ವಿಧಿಬದ್ಧವಾಗಿ ಪೂಜಿಸಿದ ನಂತರ ಅಗ್ನಿಗರ್ಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲವೇ ಗುಳಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಸಮಾಧಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸುಟ್ಟವರ ಚಿತಾಭಸ್ಮವನ್ನು ಮಡಿಕೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು

ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಅಪರಕರ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ನದಿಗೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಸಮಾಧಿ ಮಾಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ತುಂಬೆ, ತುಳಸಿ ಗಿಡವನ್ನು ನೆಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹತ್ತು ದಿನಗಳ ಸೂತಕ ಆಚರಿಸಿ ೧೧ನೇ ದಿನ ಶ್ರಾದ್ಧ ಮಾಡಿ ಬಂಧು-ಮಿತ್ರರಿಗೆ ಊಟ ಹಾಕಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇತರ ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ೧೨ ರಿಂದ ೧೪ನೇ ದಿನ ಕುಲಬಾಂಧವರಿಗೆ ಊಟ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಮಹಾಲಯ ಅಮಾವಾಸ್ಯೆಯಂದು ವಾರ್ಷಿಕ ಶ್ರಾದ್ಧವನ್ನು ಆಚರಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹಲವು ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿದೆ.

ಮುಸ್ಲಿಮರಲ್ಲಿ ಸಾಯುತ್ತಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬಾಯಲ್ಲಿ ಜೇನುತುಪ್ಪವನ್ನು ಹನಿಸಿ ಖುರಾನ್ ಪಠಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಸತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶವವನ್ನು ತೊಳೆದು ಪರಿಮಳ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸಿಂಪಡಿಸಿ ಬಿಳಿಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಶವಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕಬರಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಮಸೀದಿ ಬಳಿ ಕೆಳಗಿಳಿಸಿ, ನಮಾಜ್ ಮಾಡಿ ನಂತರ ಶವವನ್ನು ಗುಣಿಗಳಿಸಿ ತಲೆ ಉತ್ತರಕ್ಕಾದಂತೆ ಮಲಗಿಸಿ, ಮುಖವನ್ನು ಮೆಕ್ಕಾ (ಪಶ್ಚಿಮ) ದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿಸಿ, ಸಮಾಧಿ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಸತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ದಿನ ಅಡುಗೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆಗ ಬಂಧುಗಳೇ ಅವರಿಗೆ ಊಟ ಕಳುಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮೂರನೆಯ ದಿನ 'ಕುಮರತ್' ಔತಣವನ್ನು ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ೪೦ನೆಯ ದಿನ, ನಾಲ್ಕು ಆರು, ಒಂಭತ್ತನೆಯ ತಿಂಗಳು ಸೇರಿದಂತೆ ವರ್ಷದ ಕೊನೆಯ ದಿನದಂದೂ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಭೋಜನ ನೀಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ.

ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ನರಲ್ಲಿ ಮರಣಶಯ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಪ್ಯಾರಿಸ್ ಪಾದ್ರಿಯು ಸಪ್ತ ವಿಧಿಯನ್ನು (seven sacraments) ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಸತ್ತ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶವಕ್ಕೆ ಸ್ನಾನ ಮಾಡಿಸಿ, ಬಿಳಿಯುಡುಗೆ ತೊಡಿಸಿ ಶವ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿರಿಸಿ, ಕೊಂಡೊಯ್ದು ಪ್ಯಾರಿಸ್ ಚರ್ಚ್‌ನಲ್ಲಿ ಪವಿತ್ರ ಜಲವನ್ನು ಪಾದ್ರಿಯು ಸಿಂಪಡಿಸಿ ಆಶೀರ್ವದಿಸಿದ ನಂತರ ಸ್ಮಶಾನಕ್ಕೆ ತೆರಳಿ ಅಲ್ಲಿ ವಿಧಿಬದ್ಧವಾಗಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತರ ೧೦ನೆಯ ದಿನ ಬಂಧುಗಳಿಗೆ ಊಟ ನೀಡಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಗೃಹಜೀವನ: ಪ್ರಸ್ತುತ ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ಗುಡಿಸಲು, ತೊಟ್ಟಿಮನೆ, ಮಾಳಿಗೆಮನೆ, ಮಹಡಿಮನೆ ಮುಂತಾದ ಬಗೆಯ ಮನೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅವರವರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗನುಸಾರವಾಗಿ, ವಿವಿಧ ವರ್ಗದ ಜನ ವಿವಿಧ ಗಾತ್ರದ ಹಾಗೂ ಸ್ವರೂಪದ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗುಡಿಸಲು-ಜೋಪಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಳವರ್ಗದವರು, ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಅಶಕ್ತರಾಗಿರುವವರು ಹಿಂದೆ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರಿಂದು ಸರ್ಕಾರದಿಂದ ದೊರೆತಿರುವ ಆಸರೆಯಿಂದಾಗಿ ಅವರೂ ಕೂಡ ಜನತಾಮನೆ, ಆಶ್ರಯ ಮನೆ ಎಂದು ಕರೆಯುವ, ಛಾವಣಿಗೆ ಮಂಗಳೂರು ಹೆಂಚು/ಝಂಕ್ ಷೀಟ್ ಹಾಕಿರುವ ಸಣ್ಣಪುಟ್ಟ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ನಾಡು ಹೆಂಚನ್ನು ಹೊದಿಸಿರುವ ತಗ್ಗಾದ ತೊಟ್ಟಿಮನೆ, ಎತ್ತರದ ಛಾವಣಿ ಇರುವ ತೊಟ್ಟಿ ಮನೆಗಳಿದ್ದು, ಕ್ರಮೇಣ ನಾಡುಹೆಂಚಿನ ಬದಲು ಮಂಗಳೂರು ಹೆಂಚು, ಝಂಕ್‌ಶೀಟ್‌ಗಳು ಅಧಿಕಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ. ಹಿಂದೆ ಮದ್ರಾಸ್ ತಾರಸಿಯ ಮಹಡಿ

ಮನೆಗಳಿದ್ದು, ಇಂದು ಅವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಸಿಮೆಂಟಿನ ತಾರಸಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಮೂರ್ಮಾಲ್ಟು ಅಂತಸ್ತಿನ ಮನೆಗಳು ಪಟ್ಟಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದರೆ, ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲೂ ತಾರಸಿ ಮನೆಗಳು ತಲೆ ಎತ್ತುತ್ತಿವೆ. ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ವೃತ್ತಿಯವರು ತಮ್ಮ ಅಗತ್ಯಗಳಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಮನೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದು, ರೈತರು ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆ, ಕಣಜ, ಹಿತ್ತಿಲು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮನೆಪರಿಸರದಲ್ಲೇ ಹೊಂದಿದ್ದು, ಒಳಗೆ ವಿಶಾಲಮನೆಯಾದಲ್ಲಿ ಒಂದೆರಡು ಕೊಠಡಿ, ಸ್ನಾನದ ಮನೆ ಅಡಿಗೆ ಮನೆ, ದೇವರ ಮನೆ, ತಿಜೋರಿಕೋಣೆ, ಕಾಳಿನಕೋಣೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅದೇ ಬಡವರಾದಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಗೆ ತೆಂಗಿನ ಗರಿಯನ್ನು ಬಿಗಿದ ಛಾವಣಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ಸಗಣೆ ನೆಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದ್ದು, ಕೆಲವು ಮನೆಗಳಿಗೆ ಕಡಪ, ಚಪಡಿಹಲ್ಲಿನ ನೆಲಹಾಸಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇಂದು ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗಾರೆಯು ಆಕ್ರಮಿಸಿ ಗಾರೆ ನೆಲ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಮನೆಯ ನಡುವೆ ಇರುವ, ತೆರೆದ ಚೌಕಾ/ಆಯಾಕಾರದ ತೊಟ್ಟಿಯು ನಾಲ್ಕು, ಎಂಟು, ೧೨, ೧೬, ಕಂಬಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಯ ಗೋಡೆಗಳು ಮಣ್ಣು ಬಿದಿರುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಕಟ್ಟಿದವಾಗಿದ್ದು, ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಮಣ್ಣು ಸಿಮೆಂಟ್ ಬಳಸಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಗೋಡೆಗೆ ಸುಣ್ಣ-ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಬಳಿಯುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಐದನೆಯ ದಶಕದಲ್ಲಿ, ವಿದ್ಯುತ್‌ದೀಪಗಳು ಪಟ್ಟಣ, ಗ್ರಾಮ ಹಾಗೂ ಮನೆಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದರೂ ಅದು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕಗೊಂಡು ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದದ್ದು, ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಕೊನೆಯ ಎರಡು ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ. ಇಂದು ತಾಲೂಕು ಪೂರಾ ವಿದ್ಯುದೀಕರಣಗೊಂಡಿದ್ದು, ಸರ್ಕಾರದ ನೆರವಿನಿಂದಾಗಿ ಬಹುತೇಕ ಎಲ್ಲಾ ಗೃಹಗಳಿಗೂ ವಿದ್ಯುತ್ ದೀಪ ಲಭಿಸಿದ್ದು, ವಿದ್ಯುತ್‌ರಹಿತ ಮನೆಗಳು ವಿರಳವಾಗುತ್ತಿವೆ. ತಾಲೂಕಿನ ಪಟ್ಟಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಬಡಾವಣೆ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಜನತಾ ಬಡಾವಣೆಗಳಲ್ಲಿ ನವೀನ ಮನೆಗಳು ಕಂಡುಬಂದರೆ, ಊರು-ಪಟ್ಟಣಗಳ ಮೂಲವಸತಿ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹಳೆಯ ಮಾದರಿಯ ಮನೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸರಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದು, ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರ ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ ಸೇರಿದಂತೆ ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ಮಿರ್ಲೆ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮನೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಆಧುನಿಕ ಕಟ್ಟಡಗಳೂ ತಲೆ ಎತ್ತಿ ನಿಂತಿವೆ.

ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ವಸ್ತುಗಳು : ತಾಲೂಕಿನ ಬಹುತೇಕ ಗ್ರಾಮಾಂತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡ ಹೆಂಚಿನ ಮನೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಮಿರ್ಲೆ, ಗಂಧನಹಳ್ಳಿ, ಭೇರೈ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ಹನಸೋಗೆ, ಕರ್ತಾಳು ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು, ಎಂಟು ಹಾಗೂ ಹನ್ನೆರಡು ಕಂಬಗಳ ವಿಶಾಲವಾದ ತೊಟ್ಟಿ ಮನೆಗಳಿವೆ. ಆಧುನಿಕತೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆ, ಮಂಗಳೂರು ಹೆಂಚಿನ ಮನೆ, ಆರ್‌ಸಿಸಿ ಮನೆಗಳ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಆದರೂ ಇನ್ನೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹುಲ್ಲು ಗುಡಿಸಲುಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಊರ ಹೊರಗೆ ಜಮೀನು ಬಳಿ ಮನೆ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಾಸಿಸುವವರು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದ್ದಾರೆ. ಅನಿಭಕ್ತ ಕುಟುಂಬಗಳು ಈಗ ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿವೆ.

ಬಡವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಜನರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಮಣ್ಣಿನ ಮಡಕೆ, ಅಲ್ಯುಮೀನಿಯಂ ತಟ್ಟೆ, ಪಾತ್ರೆ ಹಾಗೂ ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಹಂಡೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿದ್ದು, ಕುರ್ಚಿ, ಬೆಂಚು, ಟೇಬಲ್‌ಗಳು ವಿರಳವಾಗಿರುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಇಂದು ಸ್ಟೀಲ್ ಪಾತ್ರೆ, ಕಬ್ಬಿಣದ ಕುರ್ಚಿ, ಮಂಚ, ಬೆಂಚು ಮುಂತಾದವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರ ಮನೆಯಲ್ಲಿವೆ. ಮಧ್ಯಮ ಹಾಗೂ ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಜನರ ಮನೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತಾಳೆ, ತಾಮ್ರ, ಅಲ್ಯುಮೀನಿಯಂ ಪಾತ್ರೆ ಪಡಕಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಪ್ಲಾಸ್ಟಿಕ್ ಕುರ್ಚಿ, ಟೇಪಾಯಿ, ಬಕೇಟು, ಮಗ್ಗು, ಬೇಸನ್, ಮುಂತಾದವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರಾವಣ ಮಾಸದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಯುಗಾದಿ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಮಡಕೆಗಳಲ್ಲೇ ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಉಣ್ಣುವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿದೆ. ಎಲ್.ಪಿ.ಜಿ. ಗ್ಯಾಸ್-ಸ್ಟೌಗಳು ಹಳ್ಳಿಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ್ದರೂ, ಸೌದಬಲೆ, ಒತ್ತೊಲೆಗಳು, ಇನ್ನೂ ಅಡಿಗೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಚಾಪೆ, ಜಮಖಾನ, ಹಾಸಿಗೆ, ತಲೆದಿಂಬು, ಹೊದಿಕೆ ಕಂಬಳಿ, ರಗ್ಗುಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದು, ಉಳ್ಳವರು ಮಂಚವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಹಳ್ಳಿ-ಪಟ್ಟಣಗಳ ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಸುಧಾರಣೆ-ಬಸಲಾವಣೆಗಳಾಗಿರುವುದು ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಪಾನೀಯ : ತಾಲೂಕಿನ ಬಹುಪಾಲು ಜನ ರಾಗಿ-ಜೋಳಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದರೂ ನೀರಾವರಿಯಿಂದಾಗಿ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಸಜ್ಜೆ, ಬರಗ, ಕಂಬು, ನವಣೆ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದುದಕ್ಕೆ ಶಾಸನಾಧಾರಗಳಿವೆ. ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳಾದ ಅವರೆ, ಹೆಸರು, ತೊಗರಿ, ಉದ್ದು, ಹುರುಳಿ, ಅಲಸಂದೆ, ಮುಂತಾದವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಗಿ ಅಥವಾ ಜೋಳದ ಮುದ್ದೆ, ಉಪ್ಪೆಸರು, ಉಪ್ಪೆಸರಿನ ಖಾರ, ಕಾಳು ತರಕಾರಿಗಳನ್ನು ಹಾಕಿ ಮಾಡಿದ ಸಾಂಬಾರು, ಉಪ್ಪಿನಕಾಯಿ, ಮೊಸರು-ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನು ದೈನಂದಿನ ಆಹಾರವಾಗಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಬ್ಬ-ಹರಿದಿನ, ವಿವಾಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಆರ್ಥಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ವಿಶೇಷ ಭಕ್ಷ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಾಲೂಕಿನಾದ್ಯಂತ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಚಹಾ-ಉಪಾಹಾರ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಊಟ, ಸಾಯಂಕಾಲ ಚಹಾ/ಕಾಫಿ, ಹಾಗೂ ರಾತ್ರಿ ಊಟ ಮಾಡುವುದು ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ರೀತಿಯ ಆಹಾರ ಸೇವನೆಯೂ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಉಳಿದಿದೆ. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ-ಸಂಜೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುವ ಚಹಾದಂಗೆಡಿ, ಗುಡ್ಡು ಹೋಟೆಲುಗಳು, ಬೆಳಗಿನ ನಾಷ್ಟಾ, ಚಹಾ-ಕಾಫಿಯನ್ನು ಬಂದ ಗಿರಾಕಿಗಳಿಗೆ ಪೂರೈಸಿದರೆ, ಪಟ್ಟಣದ ಹೋಟೆಲುಗಳು ಮುಂಜಾನೆಯಿಂದ ರಾತ್ರಿಯವರೆಗೆ ತೆರೆದಿದ್ದು, ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸುಗಳ ಮೂಲಕ ಗ್ರಾಹಕರನ್ನು ಸೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರ, ಮಿರ್ಲೆ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ಚುಂಚನಕಟ್ಟೆ, ರಾವಂದೂರು, ಕಂಪಲಾಪುರ ಮುಂತಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಹೋಟೆಲುಗಳು ಸ್ಥಳೀಯರಿಗೆ ಪ್ರಯಾಣಿಕರಿಗೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರವಾಸಿಗರಿಗೆ ಆಹಾರ ಪಾನೀಯಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತವೆ. ಹಿಂದೆ ಕೆರೆಬಾವಿಗಳು ಕುಡಿಯುವ ನೀರನ್ನು ಪೂರೈಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಇಂದು

ಬೋರ್ವೆಲ್ಗಳ ಕೊರೆಯುವಿಕೆ, ಕೈಪಂಪು, ನಳ(ನಲ್ಲಿ), ಟ್ಯಾಂಕ್ ನಳಗಳ ಮೂಲಕ ನೀರು ಸರಬರಾಜು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ತಾಲೂಕಿನ ಎಲ್ಲಾ ಗ್ರಾಮ ಉಪಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಕುಡಿಯುವ ನೀರಿನ ಸಮಸ್ಯೆ ಬಗೆಹರಿದಂತಾಗಿದೆ. ಚಹಾ-ಕಾಫಿ ಮುಂತಾದವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಫಾಂಟಾ, ಕೋಕಾಕೋಲ, ಮುಂತಾದ ತಂಪು ಪಾನೀಯಗಳು ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೂ ಲಗ್ಗೆ ಹಾಕಿವೆ. ಮಾಂಸಹಾರಿಗಳು ಅವರವರ ಆರ್ಥಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಕೋಳಿ, ಕುರಿ, ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮಾಂಸವನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ದಿನದಂದು ಸೇವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಿಂದೂಗಳಲ್ಲಿ ಸೋಮವಾರ-ಶನಿವಾರಗಳಲ್ಲಿ, ಶ್ರಾವಣ-ಕಾರ್ತಿಕ ಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಾಹಾರ ಸೇವನೆಗೆ ನಿಷೇಧವಿದೆ. ಧೂಮಪಾನ (ಬೀಡಿ-ಸಿಗರೇಟು), ಪಾನ್‌ಬೀಡಾ ಮುಂತಾದವು ನಗರ ಹಾಗೂ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಮಹಿಳೆಯರು ಎಲೆ ಅಡಿಕೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದರೆ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರವು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಧೂಮಪಾನವನ್ನು ಕಾನೂನು ಬದ್ಧವಾಗಿ ನಿಷೇಧಿಸಿದೆ. ನಶ್ಯ ಏರಿಸುವುದು, ಭಂಗಿ ಸೇರುವುದು ವಿರಳವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಹೆಂಡ ಸಾರಾಯಿ ಸೇವನೆ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಗೊಂಡಿದ್ದು, ಸಾರಾಯಿ ಅಂಗಡಿಗಳು ಬಹುಪಾಲು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿದ್ದು, ಪಟ್ಟಣಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಾಹಾರಿ ಹೋಟೆಲು. ಬಾರು, ಮದ್ಯದಂಗಡಿಗಳು ಐಷಾರಾಮಿನ ಬದುಕಿನ ಭಾಗವಾಗಿವೆ.

ಉಡುಪು : ತಾಲೂಕಿನ ಜನರ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಉಡುಗೆಯ ಭಾಗವಾದ ಪುರುಷರ ಪಂಚೆ, ಧೋತ್ರ, ಪಟಾಪಟಿ ಚಡ್ಡಿ, ಒಳಅಂಗಿ, ಅಂಗಿ, ಜುಬ್ಬ, ಟವೇಲು ಮುಂತಾದವು; ಮಹಿಳೆಯರ ಸೀರೆ, ರವಿಕೆ, ಕುಪ್ಪಸ, ಲಂಗ, ಜಂಪರ್, ದಾವಣಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಧುನಿಕತೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಸಾಕಷ್ಟಾಗಿದೆ. ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ದುಡಿಯುವಾಗ, ಚಡ್ಡಿ, ಬನಿಯನ್ ಧರಿಸುವ ರೈತರು ಬಿಡುವಿನ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚೆ ಶರ್ಟು ತೊಟ್ಟರೂ ಲುಂಗಿಯ ಬಳಕೆ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿದೆ. ಹೆಗಲ ಮೇಲೆ ಟವಲು ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಕಾಲಿಗೆ ಚಪ್ಪಲಿ ಮೆಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಹೊರಗೆ ಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಂದಿನ ಯುವಕರು ಪ್ಯಾಂಟ್, ನಿಕ್ಟರ್, ಟಿ-ಶರ್ಟು, ಬರ್ಮುಡ ಚಡ್ಡಿ, ಲುಂಗಿ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಧರಿಸುವುದರೊಂದಿಗೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಉಡುಗೆ ಹಿಂದೆ ಸರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಮಹಿಳೆಯರ ಸೀರೆಗಳೂ ಕೂಡ ಹದಿನೆಂಟು ಮೊಳಗಳಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು ಮೊಳ (ಎಂಟರಿಂದ ಐದೂವರೆ ಮಿಟರ್)ಕ್ಕೆ ಇಳಿದಿದ್ದು, ಒಳಲಂಗ-ರವಿಕೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮೊಲಕಟ್ಟಿನ ಬಳಕೆಯೂ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ವಯೋಮಿತಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ಲಂಗ-ಜಂಪರ್, ಧರಿಸುತ್ತಾರಾದರೂ, ಫ್ರಾಕ್, ಸ್ಕರ್ಟ್, ಚೂಡಿದಾರ-ವೇಲ್, ಲಾಚಾ, ಮಿಡಿ, ಪ್ಯಾಂಟ್-ಶರ್ಟು, ಜೀನ್ಸ್, ಟಿ-ಶರ್ಟು ಮುಂತಾದ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಉಡುಗೆಗಳು ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದು, ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲೂ ರೂಢಿಗೆ ಬಂದಿವೆ. ಯುವತಿಯರ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಉಡುಗೆಯಾಗಿದ್ದ ಲಂಗ-ದಾವಣಿ ವಿರಳವಾಗಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿರುವಾಗ ವಯೋಮಾನಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ನೈಟಿ, ಸೀರೆ ಧರಿಸಿದರೆ, ಪುರುಷರು ಲುಂಗಿ, ನಿಕ್ಟರ್, ಬರ್ಮುಡ, ಚಡ್ಡಿ

ಹಾಗೂ ಶರ್ಟ್‌ನ್ನು ಧರಿಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ತಮ್ಮ ಆರ್ಥಿಕ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೊಸಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಖರೀದಿಸಿ ಹೊಲಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಗೌರಿ-ಗಣೇಶ, ಯುಗಾದಿ, ದೀಪಾವಳಿ ಮುಂತಾದ ಹಬ್ಬ ಹರಿದಿನಗಳಂದು ಹಿಂದೂಗಳು ಧರಿಸಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮುಸ್ಲಿಂ ಪುರುಷರ ಉಡುಗೆ ಕುರ್ತಾ, ಪೈಜಾಮ, ಲುಂಗಿ, ಹಾಗೂ ಶರ್ಟ್‌ಗಳಾದರೆ ಮಹಿಳೆಯರು ಸೀರೆ-ರವಿಕೆ, ಚೂಡಿದಾರ್ ಹಾಗೂ ಬುರ್ಖಾ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇಂದು ಅವರಲ್ಲೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗಿದೆಯಾದರೂ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಥರು ಇನ್ನೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಮುಸ್ಲಿಮರಾದಲ್ಲಿ ರಮ್ಜಾನ್, ಬಕ್ರೀದ್, ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲೂ, ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ನರಾದಲ್ಲಿ ಹೊಸವರ್ಷದಿನ, ಕ್ರಿಸ್‌ಮಸ್, ಈಸ್ಟರ್ ಹಬ್ಬಗಳಲ್ಲೂ ಹೊಸಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸಿ ಉಲ್ಲಾಸದಿಂದ ಹಬ್ಬ ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಆಭರಣಗಳು : ಇತರ ಮಹಿಳೆಯರಂತೆ ತಾಲೂಕಿನ ಮಹಿಳೆಯರೂ ಮೂಲತಃ ಆಭರಣಪ್ರಿಯರೇ. ಹಬ್ಬ, ಹರಿದಿನ, ವಿವಾಹ ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮಲ್ಲಿರುವ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸಂಭ್ರಮಿಸಿದರೆ, ದಿನನಿತ್ಯ ಓಲೆ, ಮಾಟ, ಮೂಗುಬೊಟ್ಟು, ತಾಳಿ, ಕರಿಮಣಿಸರಗಳನ್ನು ವರ್ಗಬೇಧವಿಲ್ಲದೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉಳಿದಂತೆ ಕೈಗೆ ಗಾಜಿನಬಳೆ, ಉಂಗುರ, ಕಾಲಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯುಂಗುರ ಹಾಗೂ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಕಾಲ್ಮುರಿಯನ್ನು ತೊಡುತ್ತಾರೆ. ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಆಭರಣಗಳಾದ ಕಡಗ, ಜಡೆಬಿಲ್ಲೆ, ನಾಗರ, ಮುರವು, ಚೌಲಿಗೊಣಸು, ಕೊಳವೆ, ಪಾಟ್ಲಿ, ಅಡ್ಡಿಗೆ, ಸರ, ಪದಕ, ಬಳೆ, ತೋಳ್ವಂದಿ ಮುಂತಾದವು ವಿರಳಗೊಂಡು ನವೀನ ಮಾದರಿಯ ಆಭರಣಗಳತ್ತ ಮಹಿಳೆಯರು ಆಕರ್ಷಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದೆ ಪುರುಷರು ಕಿವಿಗೆ ಹತ್ತೊಡಕು, ಕಲವಾರ ಹಾಗೂ ಪಟ್ಟಾರಗಳನ್ನೂ, ಕೊರಳಿಗೆ ತಾಯತವನ್ನೂ ಕೈಗೆ ಕಡಗವನ್ನೂ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ ಇಂದು ಕಿವಿಗೆ ಹತ್ತೊಡಕು ತೊಟ್ಟವರು ವಿರಳವಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಕೊರಳಿಗೆ ಸರ, ಕೈಗೆ ಉಂಗುರ, ಮಣಿಕಟ್ಟಿನ ಸರ ಮುಂತಾದವು ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದಿವೆ. ವಯಸ್ಸಾದ ಮಹಿಳೆಯರು ತಲೆಗೂದಲಿಗೆ ಗಂಟು ಬಿಗಿದರೆ, ಮಧ್ಯಮ ವಯಸ್ಸಿನವರೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಇತರರು ತಲೆಬಾಚಿಕೊಂಡು ವಿವಿಧ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಜಡೆಯನ್ನು ಹೆಣೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಬಾಲಕಿಯರಿಗೆ ಬಾಬ್‌ಕಟ್ ಸೇರಿದಂತೆ, ವೈವಿಧ್ಯಮಯವಾಗಿ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ವಿನ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಹರಳೆಣ್ಣೆ, ಕೊಬ್ಬರಿ ಎಣ್ಣೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದರೆ, ಪಟ್ಟಣ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಹಿಳೆಯರು ಕೊಬ್ಬರಿಎಣ್ಣೆಯನ್ನೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಹಲ್ಲುಜ್ಜಲು ಬ್ರೆಷ್-ಪೇಸ್ಟ್, ಸ್ನಾನಕ್ಕೆ ಸೋಪು, ಸೀಗೇಕಾಯಿ, ಷಾಂಪು, ಮೇಕಪ್ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಸ್ನೋಪೌಡರ್, ಸುಗಂಧದ್ರವ್ಯ ಮುಂತಾದವನ್ನು ಬಳಸುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ಚಪ್ಪಲಿ, ಚಡಾವುಗಳ ಬಳಕೆ ತಾಲೂಕಿನಾದ್ಯಂತ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಹಚ್ಚಿ ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಿರಳವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ಹಬ್ಬಗಳು

ಓಕಳಿ: ತಾಲೂಕಿನ ಅರಕೆರೆ, ಮೇಲೂರು, ಮಾರಗೌಡನಹಳ್ಳಿ, ಹೊಸ ಅಗ್ರಹಾರ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಯುಗಾದಿ ನಂತರ ಓಕಳಿ ಹಬ್ಬವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಇದಕ್ಕೆ ರಂಗದ ಹಬ್ಬ ಎಂಬ ಹೆಸರೂ ಇದೆ. ಊರ ಮುಂದಿನ ಕುರ್ಬು, ನಾಲ್ಕು ಕಂಬಗಳ ಮೇಲೆ ಮಂಟಪಕಟ್ಟಡ, ದೇವಸ್ಥಾನದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಕುರ್ಬು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಬಿದಿರು ಬೊಂಬುಗಳ ಮೂಲಕ ತಾತ್ಕಾಲಿಕ ಮಂಟಪ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮೂರು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ನಡೆಯುವ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ಊರ ಎಲ್ಲಾ ಮಹಿಳೆಯರು ಕೆರೆಗೆ ಹೋಗಿ 'ಶಾಸ್ತದ ನೀರು' ತರುತ್ತಾರೆ. ಗಂಗೆಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ನೀರು ತಂದು ಕುರ್ಬು ಸಮೀಪದ ತೊಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮದೇವರು ಅಥವಾ ಬಸವಣ್ಣನನ್ನು ಗಂಗಾಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಮಂಗಳವಾದ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಮಂಟಪಕ್ಕೆ ತಂದು ವಿಶೇಷ ಪೂಜೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಮಕ್ಕಳ ಓಕಳಿ, ದೊಡ್ಡವರ ಓಕಳಿ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಅರಸಿನದ ನೀರನ್ನು ಎರಚಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ತೊಪ್ಪೆ ಓಕಳಿಯನ್ನೂ ಆಡುತ್ತಾರೆ. ತಮಟೆಯ ವಾದ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ರಂಗದ ಪದಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಕುಣಿಯುತ್ತಾರೆ. ಮೂರು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬದ ವಾತಾವರಣವಿರುತ್ತದೆ. ಊರಿನ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು, ಅಳಿಯಂದಿರು ಬಂಧುಗಳು ಸೇರಿರುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆ ಓಕಳಿ ಹಬ್ಬಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕುರುಕ್ಷೇತ್ರ, ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತಿತರ ನಾಟಕಗಳ ಪ್ರದರ್ಶನ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಹಬ್ಬದ ಸಿದ್ಧತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮನೆಗೂ ಒಬ್ಬರು ಶ್ರಮದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಂದಾಗಿ ಈಚೆಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಹಬ್ಬ ನಡೆಸುವುದನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಜಾತ್ರೆಗಳು

ಜನಪದಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರ ಜಾತ್ರೆ. ಜನಜಂಗುಳಿ, ಆಟೋಟಿ, ಮನರಂಜನೆ, ಸರಕು ವ್ಯಾಪಾರ, ದೇವರನ್ನು ಮೆರೆಸುವುದು, ಭಕ್ತಿಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಪೂಜಿಸಲಿಸುವುದು ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ನೋಟಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಜಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನುವಾರು ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಆಯಾ ಜಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರದ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ರೈತರಿಗೆ ಪರಿಚಯ ಮಾಡುವ ಪ್ರದರ್ಶನವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಎತ್ತು, ಮನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಹಿಡಿದು, ವಿವಿಧ ಅಗತ್ಯ ವಸ್ತುಗಳು ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಬತ್ತಾಸ, ಪುರಿ, ಖರ್ಜೂರ ; ದೊಡ್ಡವರಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಬಳೆ, ಬಟ್ಟೆ, ತಿಂಡಿಗಳು ಹೀಗೆ ಮನೆಮಂದಿಯ ಬೇಕುಬೇಡಗಳನ್ನೂ ಜಾತ್ರೆ ಪೂರೈಸುತ್ತದೆ. ತೇರು ಅಥವಾ ರಥವನ್ನು ಎಳೆಯುವುದು ಎಲ್ಲಾ ಜಾತ್ರೆಗಳ ಮುಖ್ಯಭಾಗ. ರಥ, ತೇರು, ಬಂಡಿ, ಸಿಡಿ ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೂ ಇದನ್ನು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಅಲಂಕಾರಮಾಡಿ ದೇವತೆಯನ್ನು ಕೂರಿಸಿ ಮೆರವಣಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನೆರೆದ ಭಕ್ತರು ತೇರಿನ ಮೇಲೆ ಹಣ್ಣು-ಧವನವನ್ನು ಎಸೆಯುತ್ತಾರೆ. ತಾಲೂಕಿನ ಪ್ರಮುಖ ಜಾತ್ರೆ ಚುಂಚನಕಟ್ಟಿಜಾತ್ರೆ, ಜನವರಿತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ, ಕಪ್ಪಡಿ, ಎಡತೊರೆ, ಡೋರೈಹಳ್ಳಿ, ಹಂಪಾಪುರ, ತಿಪ್ಪೂರು, ಮಾವತ್ತೂರು, ಹನಸೋಗೆ, ಭೇರೈ, ಮಿರ್ಲೆ, ತೋಪನಮ್ಮನಜಾತ್ರೆ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ತಂದ್ರೆ, ಚಿಕ್ಕಹನಸೋಗೆ, ಮಾವತ್ತೂರು, ಅರ್ಜುನಹಳ್ಳಿ ಸೇರಿದಂತೆ ವಿವಿಧ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಚುಂಚನಕಟ್ಟೆ ಜಾತ್ರೆ : ಶ್ರೀರಾಮದೇವರ ಜಾತ್ರೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜನವರಿ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ೧೫ ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಜರುಗುತ್ತದೆ. ಈ ಜಾತ್ರೆ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹಳ್ಳಿಕಾರ್ ಹೋರಿಗಳ ದನದ ಜಾತ್ರೆಗೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದಿಂದಲೂ ಹೋರಿಗಳನ್ನು ಖರೀದಿಸಲು ರೈತರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಕಾವೇರಿ ನದಿದಂಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಚುಂಚನಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಪುರಾಣಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಮದೇವಾಲಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾವೇರಿನದಿ ಎತ್ತರದಿಂದ ಧುಮುಕುತ್ತದೆ. ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿಹರಿಯುವ ಜಲಪಾತ ನೋಡುಗರ ಮನ ಸೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾಸನ, ಮೈಸೂರು, ಮಂಡ್ಯ, ಕೊಡಗು, ಚಾಮರಾಜನಗರ ಸೇರಿದಂತೆ ರಾಜ್ಯದ ಹಲವಾರು ಜಿಲ್ಲೆಯ ರೈತರು ಮತ್ತು-ದನ ಕೊಳ್ಳಲು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಹಾವೇರಿ, ಗದಗ, ಧಾರವಾಡದ ಕಡೆಯವರು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದು ಕಪಿಲೆಬಾವಿಗಾಗಿ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ಖರೀದಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಮಕರಸಂಕ್ರಾಂತಿಯ ಮಾರನೆಯ ದಿನ ಶ್ರೀರಾಮರಥೋತ್ಸವ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಪ್ಪಡಿ ಜಾತ್ರೆ : ಕಪ್ಪಡಿಯು ನಗರದಿಂದ ಹದಿನೈದು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿದೆ. ಶರಣಪರಂಪರೆಯ ರಾಚಪ್ಪಾಜಿ, ಚೆನ್ನಮ್ಮಾಜಿಯವರ ಗದ್ದುಗೆಗಳಿವೆ. ಶಿವರಾತ್ರಿಹಬ್ಬದ ದಿನದಿಂದ ಯುಗಾದಿಯವರೆಗೆ ಒಂದು ತಿಂಗಳ ಕಾಲ ಇಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆಗ ನೀಲಗಾರ ಪರಂಪರೆಯ ಮಂಟೇಸ್ವಾಮಿ ಭಕ್ತರು ಇಲ್ಲಿ ನೆರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕಪ್ಪಡಿಜಾತ್ರೆಗೆ ಪ್ರತಿದಿನ ಜನ ಬರುತ್ತಾರೆ. ರಾಚಪ್ಪಾಜಿ, ಚೆನ್ನಮ್ಮಾಜಿ ಗದ್ದುಗೆಗಳಿಗೆ ಜಾತ್ರೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತೆಂಗಿನ ಕಾಯಿ ಒಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಉರಿಗದ್ದುಗೆಯ ಮೇಲೆ ಮಂಟೇಸ್ವಾಮಿ ಪರಂಪರೆಯ ಅರಸು ಮನೆತನದ ಧರ್ಮಾಧಿಕಾರಿ ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಾಹ್ಮಣೇತರರೇ ಹೆಚ್ಚು ಸೇರುವ ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಾ ವರ್ಗದವರು ಬರುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ತಿಂಗಳುಕಾಲ ನಿರಂತರವಾಗಿ ನೀಲಗಾರರು ಮಂಟೇಸ್ವಾಮಿ ಪದಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕಪ್ಪಡಿಯು ಕಾವೇರಿದಂಡೆಯ ಗದ್ದೆಬಯಲ ಮುಂದಿನ ತೋಪಿನಲ್ಲಿದೆ. ಮೂಲಭೂತ ಸೌಕರ್ಯಗಳ ಕೊರತೆಯಿದೆ. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಾಂತರ ಜನ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ.

ಅರ್ಕೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆ : ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರದಿಂದ ಮೂರು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಕಾವೇರಿನದಿ ದಂಡೆಯ ಮೇಲಿರುವ ಎಡತೊರೆ ಅರ್ಕೇಶ್ವರಸ್ವಾಮಿಯ ಜಾತ್ರೆ ರಥಸಪ್ತಮಿಯಂದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವಾಲಯ ಇದಾಗಿದ್ದು, ಅರ್ಕೇಶ್ವರನನ್ನು ಸೂರ್ಯನೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಪೂಜಿಸಿದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶಿವರಾತ್ರಿಯ ಬೆಳಿಗ್ಗೆ ಶಿವಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯಕಿರಣಗಳು ಬೀಳುವುದನ್ನು ನೋಡಲು ಇಂದಿಗೂ ಭಕ್ತರು ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಕಾಯುತ್ತಾರೆ. ಜನಗಳ ಜಾತ್ರೆಯಾದ ಬೆನ್ನಲ್ಲೇ ಎಡತೊರೆಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಜಾನುವಾರುಜಾತ್ರೆಯನ್ನೂ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸಲು ಪುರಸಭೆ ಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದೆ. ಒಂದು ವಾರ ನಡೆಯುವ ಈ ಜಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಐವತ್ತು ಸಾವಿರ ಜನ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅಲ್ಲದೇ ಕೃಷ್ಣರಾಜನಗರದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಮುಸ್ಲಿಂ ಸಂತನ ದರ್ಗಾಕ್ಕೆ ನಡೆಯುವ ಉರುಸಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ಸಾವಿರ ಜನ ಸೇರುತ್ತಾರೆ.

ಹುಣಸಮ್ಮನ ಜಾತ್ರೆ (ಮಿರ್ಲೆ) : ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಮಿರ್ಲೆ ಹೋಬಳಿಕೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಈ ಊರ ಹೊರವಲಯದಲ್ಲಿ ಹುಣಸಮ್ಮನ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಬೀಚನಹಳ್ಳಿ, ಬೀಚನಹಳ್ಳಿಕೊಪ್ಪಲು, ಹನುಮನಹಳ್ಳಿ, ನಾಚನಹಳ್ಳಿ, ಕೊಡಿಯಾಲ, ಹಳೆಮಿರ್ಲೆ, ಮಿರ್ಲೆ ಈ ಏಳು ಗ್ರಾಮದ ಭಕ್ತರು ರಾತ್ರಿ ತಮ್ಮ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಸಿಡಿಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಿಕೊಂಡು ದೇವಾಲಯಕ್ಕೆ ತರುತ್ತಾರೆ. ರಾತ್ರಿಯೇ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯಾಗಿ ಜಾತ್ರೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೊಂದು ಅಪೂರ್ವ ಸೌಹಾರ್ದಯುತ ಜಾತ್ರೆಯಾಗಿದೆ.

ಡೋರ್ಮಹಳ್ಳಿ ಜಾತ್ರೆ : ತಾಲೂಕು ಕೇಂದ್ರದಿಂದ ಎಂಟು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರದ ಡೋರ್ಮಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಂತ ಆಂತೋನಿ ಚರ್ಚ್ ಇದೆ. ಪ್ರತಿವರ್ಷ ಜೂನ್ ೧೩ ರಂದು ವಾರ್ಷಿಕೋತ್ಸವಪೂಜೆ ನೆರವೇರುತ್ತದೆ. ವಿವಿಧ ರಾಜ್ಯ, ಹಾಗೂ ನೆರೆಯ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಸುಮಾರು ಒಂದು ಲಕ್ಷ ಭಕ್ತರು ಆಗಮಿಸುತ್ತಾರೆ.

ದೊಡ್ಡಮ್ಮ-ಕರಿಯಮ್ಮ ಜಾತ್ರೆ : ನಗರದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತು ಕಿ.ಮೀ. ದೂರವಿರುವ ಭೇರೈದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ದೊಡ್ಡಮ್ಮ-ಕರಿಯಮ್ಮ ಜಾತ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಿಡಿ ಎಳೆಯುವುದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಿಂದೆ ದೊಡ್ಡ ಕೋಣಗಳನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಈಗ ಬಲಿ ನಿಂತು ಕೋಣನ ಬೆಲೆಯನ್ನು ದೇಗುಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೊಡಗು, ಮಂಡ್ಯ, ಹಾಸನ ಸೇರಿದಂತೆ ವಿವಿಧ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಿಂದ ಭಕ್ತರು ಆಗಮಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎರಡು ದಿನಗಳ ಕಾಲ ಜಾತ್ರೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಸಿಡಿಗೆ ಬಾಳೆಗೊನೆ ಕಟ್ಟುವ ಸೇವೆ ವಿಶೇಷವಾದದ್ದು. ದುರ್ಗಾಪರಮೇಶ್ವರಿ ಅಮ್ಮನವರ ಜಾತ್ರರಥೋತ್ಸವ ಹಂಪಾಪುರದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಸ್ವಾಮಿ ರಥೋತ್ಸವ ತಿಪ್ಪೂರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮಾವತ್ತೂರಮ್ಮನ ಜಾತ್ರೆ, ಅರ್ಜುನಹಳ್ಳಿ ಕೆಂಗೇರಮ್ಮನ ಜಾತ್ರೆ, ತಂದೆ ದೇವೀರಮ್ಮನ ಜಾತ್ರೆ, ಕುಪ್ಪಹಳ್ಳಿ ಮಹದೇಶ್ವರ ಜಾತ್ರೆ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ ಬಸವೇಶ್ವರ ಬಂಡಿ ಜಾತ್ರೆ, ಚಿಕ್ಕಹನಸೋಗೆ, ಚನ್ನಂಗೇರಿ ಓಕಳಿಹಬ್ಬದ ಸಿಡಿಜಾತ್ರೆ, ಹನಸೋಗೆಯ ಜಾತ್ರೆಗಳೂ ಸೇರಿದಂತೆ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಹತ್ವವುಳ್ಳ ಅನೇಕ ಜಾತ್ರೆಗಳು ತಾಲೂಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಂಡುಬರುತ್ತಿವೆ.

ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳು

ತಾಲೂಕಿನ ಎಂ.ಎನ್. ಮಂಜುನಾಥ, ಅಪ್ಪಾಸ್ವಾಮಿ, ವೈ.ಎನ್.ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಂ ಅವರು ಶಿಕ್ಷಕರಾಗಿ ರಾಷ್ಟ್ರ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ತಬಲವಾದಕರಾದ ಗೋಪಾಲರಾವ್ ಅವರಿಗೆ ರಾಜ್ಯ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಂದಿದೆ. ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಅವರು ಬ್ಯಾಡ್‌ಮಿಂಟನ್ ಕ್ರೀಡಾ ಸ್ಪರ್ಧೆಯಲ್ಲಿ ಸೌತ್ ಇಂಡಿಯನ್ ಸ್ಟಾರ್ ಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಭಾರತ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸಂಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಿಟಿಷರಿಂದ ಹತ್ಯೆಯಾದ ಕೋಳೂರು ಶಂಕರಪ್ಪ ನಮ್ಮ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ವೀರಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಸೇನಾನಿ. ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಹೋರಾಟಗಾರರಾದ ಟಿ. ಪುಟ್ಟಣ್ಣನವರಿಗೆ, ಕ್ವಿಟ್ ಇಂಡಿಯಾ ಚಳುವಳಿಯ ಸ್ಮರಣೆಗಾಗಿ ಆಗಸ್ಟ್ ೯,

೨೦೦೩ರಂದು ರಾಷ್ಟ್ರಪತಿಯವರು ಗೌರವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಹೋರಾಟಗಾರ ಲಕ್ಷ್ಮಯ್ಯನವರಿಗೆ ೨೦೦೫ರ ಸಾಲಿನ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಸಂದಿದೆ.

ಹರ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ರಾಷ್ಟ್ರಮಟ್ಟದ ಫೋಟೋಗ್ರಾಫಿ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಕೆಆರ್‌ನಗರದ ಕೃಷ್ಣಮೂರ್ತಿ ಗೌರವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಶಾಲಾಶಿಕ್ಷಕ ಎಚ್.ಆರ್. ದೀಪಕ್ ೨೦೦೫-೦೬ರ ಸಾಲಿನ ರಾಜ್ಯ ಯುವ ಪ್ರಶಸ್ತಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕೋಲಾಟ ಕಲಾವಿದರಾದ ತಿಪ್ಪೂರು ನರಸಿಂಹ ನಾಯಕ, ನಾದಸ್ವರಕಲಾವಿದ ಹಂಪಾಪುರ ಗೋವಿಂದರಾಜು, ಗಮಕವಿದ್ವಾಂಸ ಬಿ. ಎಸ್. ಸಚ್ಚಿದಾನಂದದಾಸ, ಕಾಳಮ್ಮನ ಕೊಪ್ಪಲು ಮೋಹನಕುಮಾರ ಭೇರೈ ರಾಮಕುಮಾರ ಯುವಪ್ರಶಸ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಹೆಬ್ಬಾಳದ ಯುವಕ ಸಂಘಗಳು ಯುವತಿ ಮಂಡಳಿಗಳು ಜಿಲ್ಲಾ, ವಿಭಾಗೀಯ ಹಾಗೂ ರಾಜ್ಯ ಮಟ್ಟದ ಪ್ರಶಸ್ತಿಗಳನ್ನು ಗಳಿಸಿವೆ. ಯುವಜನೋತ್ಸವದಲ್ಲಿ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಡೊಳ್ಳು ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರ ಯುವಕ ಸಂಘ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸಿದ ಅಂಶ ಗಣನೀಯವಾಗಿದೆ. ಬಸವೇಶ್ವರ ಯುವಕ ಸಂಘ ಸೇರಿದಂತೆ ಅನೇಕ ಸಂಘ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ತಮ್ಮತಮ್ಮ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತಮ ಸಾಧನೆಮಾಡಿ ಜಿಲ್ಲಾ, ವಿಭಾಗೀಯಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

* * * *